

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГАЛУЗЕВОГО ПРАВА**

**УКРАЇНА В СИСТЕМІ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент ІV курсу 13-421 групи
Спеціальності: 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»

Зорін Олег Олегович

Керівник: д.ю.н., проф. Саїнчин О.С.

Рецензент: д.ю.н., проф. Правоторова О.М.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Загальнотеоретичний аналіз транснаціональної організованої злочинності як суспільно небезпечного явища.....	9
1.1. Визначення і характеристика поняття «транснаціональна організована злочинність».....	9
1.2. Характеристика кримінальної діяльності транснаціональних злочинних організацій.....	21
РОЗДІЛ 2. Транснаціональна організована злочинність в Україні..	31
2.1. Аналіз причин та умов існування транснаціональної організованої злочинності в Україні.....	31
2.2. Аналіз сучасного стану організованої злочинності в Україні.....	38
РОЗДІЛ 3. Механізми протидії транснаціональній організованій злочинності.....	44
3.1. Шляхи вирішення та попередження проблеми транснаціональної організованої злочинності на території України.....	44
3.2. Вітчизняна система суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності.....	51
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	67
Додаток А.....	67
Додаток Б.....	68
Додаток В	69
Додаток Г	70
Додаток Д	71
Додаток Е.....	72
Додаток Ж.....	73
Додаток З.....	74

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВБКОЗ СБУ – Відділ по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

ГУБОЗ, «шостий відділ» – Головне управління боротьби з організованою злочинністю МВС України.

ДБЗПТЛ – Департамент боротьби зі злочинами пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України.

ДПН – Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України.

ДСР – Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Закон «РІКО» – (від англ. The Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act («RICO Act» або «RICO»)) – закон Сполучених штатів Америки спрямований на боротьбу з організованою злочинністю.

«Злодій в законі» або «вор в законі», кримінальний авторитет – суб'єкт підвищеного злочинного впливу.

ЗО – злочинна організація.

Інтерпол – скорочена назва Міжнародної організації кримінальної поліції.

КК України – Кримінальний кодекс України.

НПА – нормативно-правовий акт.

ОЗГ – організована злочинна група.

ОЗУ – організоване злочинне угруповання.

ООН – Організація Об'єднаних Націй.

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік.

ТЗО – транснаціональна злочинна організація.

ТОЗ – транснаціональна організована злочинність.

ВСТУП

Актуальність досліджень. Злочинність завжди була, є і, на жаль, буде залишатися тією проблемою, яка заважає нормальному розвитку та існуванню суспільства. В одних країнах рівень злочинності низький і люди, певною мірою, відчують себе у безпеці, а в інших країнах кримінал досяг таких масштабів, що люди, у прямому сенсі, живуть у страху. На кожен захід, який суспільство спрямовувало проти злочинності, кримінал відповідав новими, більш невразливими і рішучими формами здійснення своєї діяльності. Злочинність розвивалася паралельно із суспільством і нині досягла свого апогею. Експансія криміналу зумовила виникнення такого явища як транснаціональна організована злочинність, під чим слід розуміти дещо більше, ніж вчинення злочинів на території двох і більше країн.

Під контролем транснаціональних злочинних організацій можуть перебувати цілі країни, вони, навіть, здатні впливати на політичні процеси як окремих держав, так і цілих континентів. Деякі країни просто «падають» під впливом криміналу і злочинці фактично починають керувати державою, відбуваються процеси зрощування організованої злочинності з державною владою і, тим самим, життя населення подібної країни перетворюється у працю на злочинців.

Що стосується України, то за останні декілька років у нашій державі суттєво збільшилась кількість злочинних груп та організацій, має місце так звана «білокомірцева» злочинність, зашкалює рівень корупції, окремі регіони потерпають від наркозлочинності, активно розвиваються такі види злочинної комерції як торгівля людьми, азартні ігри та ряд інших видів кримінального бізнесу, має місце постійна загроза з боку терористичних формувань тощо. Усі ці фактори можуть стверджувати лише про одне – Україна все більше й більше втягується в павутиння транснаціональної організованої злочинності, тому тема

нашого дослідження стає, як ніколи, актуальною, особливо на теперішній час.

Слід зауважити, що жодній країні світу так і не вдалося побороти організовану злочинність, певним чином це нагадує боротьбу з вітряними млинами, але дана обставина зовсім не свідчить про те, що слід скласти руки і чекати доки наша країна перетвориться на державу в якій усім керує кримінал.

Науково-теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі кримінології, криміналістики, соціології, кримінального права, інших галузей знань. На різних етапах проблему транснаціональної організованої злочинності вивчали такі вчені як: П.Д. Біленчук, М.Г. Вербенський, О.І. Гуров, Г.О. Зорін, В.А. Номоконов, І.В. Пшеничний, А.Л. Репецька та ін. Проблеми протидії окремим видам злочинів, які є характерними для транснаціональних злочинних організацій досліджували: В.С. Буркаль, Ю.В. Раковська, О.С. Саїнчин, В.М. Стратонов, О.Ю. Шостко та інші науковці.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають під час створення та діяльності транснаціональних злочинних організацій.

Предмет дослідження – діяльність транснаціональних злочинних організацій на території України, система протидії транснаціональній організованій злочинності.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є кримінологічний аналіз діяльності транснаціональних злочинних організацій, аналіз сучасного стану організованої злочинності в Україні і дослідження механізмів протидії транснаціональній організованій злочинності.

Відповідно до поставленої мети були окреслені наступні **завдання:**

- визначити і охарактеризувати поняття «транснаціональна організована злочинність»;
- охарактеризувати напрями кримінальної діяльності транснаціональних злочинних організацій;
- провести аналіз причин та умов існування транснаціональної організованої злочинності в Україні;
- дослідити сучасний стан організованої злочинності в Україні;
- визначити шляхи вирішення та попередження проблеми транснаціональної організованої злочинності на території України;
- виокремити вітчизняну систему суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності.

Методи дослідження. На всіх етапах дослідження використовувалися наступні методи наукового пізнання: *аналізу* – застосовувався в усіх розділах наукової роботи при дослідженні норм законодавства, наукової літератури та статистичних звітів державних органів з питань, що стосуються транснаціональної та внутрішньої організованої злочинності тощо; *логіко-семантичний* – використовувався при дослідженні понятійного апарату (підрозділ 1.1); *історико-правовий* – був застосований при дослідженні процесів виникнення явища транснаціональної організованої злочинності на території України (підрозділи 1.1; 2.1); *порівняльний* – був використаний при проведенні аналогії між вітчизняним та іноземним законодавством з питань боротьби з організованою злочинністю (підрозділи 1.1; 2.1; 3.1); *системно-структурний* – застосовувався при аналізі структури та напрямів кримінальної діяльності сучасних транснаціональних злочинних організацій (підрозділи 1.1; 1.2; 2.2), при вивченні системи суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності (підрозділ 3.2), а також при дослідженні шляхів вирішення та попередження проблеми транснаціональної організованої злочинності на

території України (підрозділ 3.1). При підготовці загальних висновків був використаний *метод узагальнення*.

Емпіричну основу дослідження складають результати: аналізу статистичної інформації оприлюдненої Офісом Генерального прокурора України за 2016-2019 рр., а також статистичні звіти Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами вперше було виокремлено нову чотирьохрівневу систему суб'єктів транснаціональної організованої злочинності. Також нами була дана принципово нова характеристика виникненню явища транснаціональної організованої злочинності на території України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані в науковій роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у *законотворчій діяльності* при внесенні змін та доповнень до чинного законодавства з питань протидії організованій злочинності в Україні; у *правоохоронній діяльності* при створенні або реформуванні органів по боротьбі з організованою злочинністю, а також для інформаційного та методичного забезпечення працівників правоохоронних органів; у *науково-дослідних роботах* при дослідженні явища транснаціональної організованої злочинності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення наукової роботи оприлюднено на Четвертій Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів» (м. Херсон, 14 березня 2019 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу» (м. Полтава, 10 грудня 2019 р.), на П'ятій Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів» (м. Херсон, 20 березня 2020 р.) і на Першій

Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем» (м. Херсон, 10-11 квітня 2020 року).

Публікації. Основні положення наукової роботи відображено у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях:

Зорін О.О. Проблеми реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Матеріали Четвертої всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів»:* (м. Херсон, 14-15 березня 2019 року).

Стратонов В.М., Зорін О.О. Нелегальна міграція: кримінологічні поняття, причини, наслідки. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 10 грудня 2019 року). Полтава: Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», 2019. С. 121-126.

Зорін О.О., Стратонов В.М. Шляхи вирішення проблеми незаконної міграції в Україну та її попередження. *Матеріали П'ятої Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом Євроінтеграційних процесів»:* (м. Херсон, 20 березня 2020 року).

Стратонов В.М., Зорін О.О. Характеристика особи злочинця нелегального мігранта. *Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем»* (м. Херсон, 10-11 квітня 2020 року).

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань) та 8 додатків. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА

1.1. Визначення і характеристика поняття «транснаціональна організована злочинність»

Існування явища транснаціональної організованої злочинності слід розуміти як нове, особливе вираження суспільно-небезпечної діяльності, яке загрожує цілим державам, їх економічному розвитку, а відповідно й життю населення. Для того, щоб перешкоджати, боротися з даною проблемою, у першу чергу, необхідно розуміти основне – її сутність.

Одразу слід виділити те, що основний міжнародний документ – «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності» [16] від 15.11.2000 р., головною метою якого є: «сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею» [16], не налічує визначення даного терміну, що є суттєвим недоліком для спеціалізованого нормативно-правового акту такого рівня.

У вітчизняному законодавстві дана категорія теж не визначена, не дивлячись на велику кількість укладених міжнародних договорів про співробітництво у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. На нашу думку, необхідно звернутися до юридичної літератури для визначення терміну «транснаціональна організована злочинність», доцільним також буде виокремити такі поняття як: «злочинність», «організована злочинність» і «міжнародна злочинність».

Під визначенням «злочинність» розуміється: «відносно масове, історично мінливе соціальне явище, яке має певну територіальну і часову поширеність, являє собою цілісну, засновану на статистичних

закономірностях систему одиничних суспільно-небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом» [20, с. 23].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [29] від 30.06.1993 р. «під *організованою злочинністю* розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань» [29].

Також слід звернути увагу на те, що у вітчизняному законодавстві розрізняються поняття «організована злочинна група» та «злочинна організація». Згідно зі статтею 28 Кримінального кодексу України: «злочин визнається вчиненим *організованою групою*, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Злочин визнається вчиненим *злочинною організацією*, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп» [18].

У контексті даного дослідження також доцільним буде знову звернутися до вищезгаданої Конвенції, у якій визначається поняття лише «організованої злочинної групи». Відповідно до п. «а» ст. 2 даної Конвенції: «*організована злочинна група* означає структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для

того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду» [16]. Відповідно: «серйозним злочином вважається злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання» [16].

Примітним є те, що на відміну від КК України, у Конвенції зазначена мета вчинення злочину організованою злочинною групою, а саме: «фінансова або інша матеріальна вигода» [16]. Дана обставина, певною мірою, вказує на головний напрям боротьби з організованою злочинністю – підриг фінансового фундаменту криміналу.

Цікавою є сама генеза виникнення організованої злочинності, яка пізніше переросла в транснаціональну. Так, наприклад: «у Сполучених штатах Америки особливо рельєфно проявилися два основоположні інстинкти виникнення того кримінального організму, котрий спочатку називався мафією, а потім став іменуватися організованою злочинністю. Перший з них – необхідність у створенні гарантій безпеки (зниження вірогідності ризику при скоєнні злочинів), інший – прагнення до отримання максимальної вигоди з певної діяльності. Перший фактор визначає складну структуру злочинних угруповань, а другий – обумовлює своєрідний процес комерціалізації злочинних спільнот і криміналізації бізнесу» [13, с. 299]. Іншими словами: злочинці стали розумнішими і від відвертого свавілля на вулицях, що супроводжувався насиллям, перейшли до відносно безпечної роботи з отриманням максимальної економічної вигоди.

Принципово важливим є розмежування понять «транснаціональна організована злочинність» і «міжнародна злочинність». Загалом, у доктрині міжнародного права під визначення «міжнародна злочинність» потрапляють дві категорії: «міжнародні злочини» і «злочини міжнародного характеру».

Під міжнародними прийнято розуміти ті злочини, які закріплені у ст. 6 «Статуту Міжнародного військового трибуналу для суду та

покарання головних військових злочинців європейських країн осі» [36] від 08.08.1945 р., а саме: «злочини проти миру, військові злочини і злочини проти людства» [36].

Під злочинами міжнародного характеру розуміються «передбачені міжнародними договорами суспільно небезпечні діяння, що вчиняються індивідами або групами осіб, які посягають на нормальні відносини між суб'єктами міжнародного права» [23, с. 444-445]. Деякі науковці, зокрема російський вчений І.І. Лукашук поряд із поняттям «злочини міжнародного характеру» використовує визначення «конвенційні злочини» [22, с. 433], тієї ж думки притримується і Н.А. Зелінська: «за діяннями, стосовно яких укладено багатосторонні угоди, закріпилася назва «конвенційні злочини»» [8, с. 20].

Що стосується поняття «транснаціональні злочини», то наприклад, у доктрині міжнародного права вони виділяються в окрему категорію в системі міжнародної злочинності [23, с. 446]. І.В. Пшеничний використовує термін «злочини, скоєні транснаціональними організованими групами» і також розрізняє їх від «міжнародних злочинів» і «злочинів міжнародного характеру» [32, с. 7].

У ст. 3 Конвенції зазначена *характеристика транснаціонального злочину*, який вважається таким, у наступних випадках: «а) він вчинений у більш ніж одній державі; б) він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; с) він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або d) він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі» [16].

З криміналістичної точки зору для визначення злочину як транснаціонального, у першу чергу, слід звернути увагу на:

«1) громадянство злочинця: для кожної окремої країни вчинений злочин є транснаціональним, якщо він вчинений іноземцем;

2) динаміку злочину: місцева (національна) злочинність має в основному статичні характеристики, головною з яких є прив'язаність більшості злочинців до місць свого постійного проживання. У свою чергу транснаціональна злочинність проявляється у постійному русі і динаміці. Особи, що вчинюють транснаціональні злочини можуть пересуватись з однієї країни до іншої та не мати постійного місця проживання;

3) організованість транснаціональної злочинності;

4) професіоналізм транснаціональної злочинності, який розглядається як: високий рівень володіння злочинною майстерністю; постійне зайняття, що здійснюється на постійній основі, як спосіб отримання доходів» [39, с. 11].

На думку А.Л. Репецької базою для визначення поняття «транснаціональна організована злочинність» вважається трактування терміну «транснаціональний», яке було запропоноване ще в 1971 році американськими кримінологами, і яке було взяте за основу при обговоренні проблем транснаціональної організованої злочинності на Всесвітній конференції в Неаполі в 1994 році [34, с. 13]. Подібне визначення у своїй праці використовує і М.Г. Вербенський [3, с. 11].

«Транснаціональна організована злочинна діяльність це здійснення злочинними організаціями незаконних операцій, які пов'язані з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних благ через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання істотної економічної вигоди, а також ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насилля та значних відмінностей в системах кримінального правосуддя різних країн» [34, с. 13]. Фактично дане явище є крайньою точкою розвитку злочинного світу.

Порівнявши визначення «міжнародна злочинність» і «транснаціональна організована злочинність» можна стверджувати, що перше поняття є значно ширшим. Під категорію міжнародної злочинності потрапляють будь-які суспільно небезпечні діяння, які можуть бути вчинені як організованими злочинними групами, так і злочинцями-одинаками, але головною обставиною залишається перетин державного кордону і вчинення злочину на території двох і більше країн.

Транснаціональна організована злочинність є найбільш небезпечною і найменш вразливою формою міжнародної злочинності і відрізняється від неї, у першу чергу, суб'єктним складом. Для розгортання своєї кримінальної діяльності на території декількох країн необхідна як мінімум наявність чітко структурованої злочинної групи або організації.

Американський кримінолог Л. Шеллі характеризує ознаки транснаціональних злочинних організацій виділяє наступні:

«1) ТЗО базується в одній державі;

2) може скоювати свої злочинні діяння і в одній країні, але найчастіше це відбувається у декількох країнах;

3) керівництво злочинною діяльністю в подібних організаціях має нижчу ступінь ризику викриття, оскільки воно в значній мірі віддалено від виконання» [34, с. 11-12].

На нашу думку, до характеристики транснаціональних злочинних організацій доцільним буде додати такі ознаки як: переслідування великих фінансових цілей і обов'язкову наявність корумпованих зв'язків, як у державі в якій знаходиться дана організація, так і на території тих країн, де будуть вчинятися злочини, адже без даної обставини кримінальна діяльність ТЗО не зможе довго продовжуватися.

Для більш повного розуміння ознак ТЗО необхідно класифікувати їх за суб'єктами. Загалом виділяється три основних типи транснаціональних злочинних організацій:

«1) основна група традиційних ТЗО. Як правило, мова йде про італійську мафію, японську якудзу, китайські тріади, колумбійські наркокартелі і російську мафію. Також до даної групи іноді відносять або нігерійські організовані злочинні групи, або мексиканські картелі. Так або інакше, дана група отримала назву «великої шістки»;

2) група малих ТЗО. Кримінальні організації, які не являються настільки розгалуженими, але мають не менш високоорганізовану структуру і певну спеціалізацію, що дозволяє їм працювати спільно або для організацій «великої шістки»;

3) транснаціональні терористичні групи, які використовують транснаціональну злочинну діяльність як засіб фінансування своїх політичних цілей» [34, с. 23].

У цілому дана класифікація є прийнятною і зрозумілою, але ми пропонуємо виділити наступну систематизацію суб'єктів транснаціональної організованої злочинності враховуючи рівень їх суспільної небезпеки і деякі специфічні аспекти нашої держави.

До *першого типу* слід віднести ті держави, в яких кримінал взяв гору, російський вчений В.А. Номоконов використовує визначення «кримінально-державні організації» [26]. Переважно це ті країни, в яких вищі чини держави отримують дохід від здійснення злочинної діяльності іншими особами. Мова йде не про окремих корумпованих високопосадовців, які покривають злочинців, а безпосередньо про всю систему державних органів і служб, які фактично працюють на кримінал, або безпосередньо його контролюють.

До таких кримінально-державних організацій, на нашу думку, слід відносити країни-лідери світового виробництва наркотиків. Зокрема, країни так званого «Золотого півмісяця» (Афганістан, Пакистан та Іран),

«Золотого трикутника» (Таїланд, М'янма і Лаос), які є лідерами у світі з виробництва та подальшої реалізації опіуму, і Колумбія, яка вважається основним виробником кокаїну. Уряди даних країн вживають лише формальні заходи протидії наркомафії, а втручання міжнародних організацій не приносить жодних результатів у боротьбі з даною проблемою.

До *другого типу* ми відносимо вищезгадані «традиційні» ТЗО, але із певними зауваженнями. «Російська мафія», що є узагальненим поняттям, під чим розуміють практично всі злочинні формування, утворені з вихідців колишнього Радянського Союзу, без перебільшення відома в усьому світі. Контролюється вона так званими «зłodіями в законі», які мають кримінальні інтереси як у країнах свого походження, так і за кордоном.

Організована злочинність на теренах пострадянського простору, у порівнянні з італо-американською, китайською, японською мафією, є новою організацією. Фактично «російська» організована злочинність, у тому вигляді, який вона має зараз, почала свій розвиток з середини 80-х рр. у зв'язку із прийняттям Закону «Про кооперацію», яким дозволялася приватна економічна діяльність [19, с. 406]. До того моменту «зłodії в законі» не дивлячись на свою чисельність фактично перебували у підпіллі. За виключенням груп злочинців, які скоювали грабежі, розбої та займалися бандитизмом, організованих злочинних груп та злочинних організацій в сучасному розумінні, до початку 80-х рр. в СРСР практично не існувало.

«Російська мафія» безпосередньо як суб'єкт транснаціональної організованої злочинності існує не більше 35 років, на відміну від інших «традиційних» ТЗО, історія деяких з них продовжується вже декілька століть. Виникає питання: чи слід відносити російську мафію до ТЗО «традиційного» типу або виокремити її в окрему категорію, залишаючи на другому рівні? Ми зупинили свою увагу саме на цьому аспекті, так як

українська організована злочинність фактично перебуває під значним впливом російського криміналітету.

Третій тип складають ОЗГ та ЗО з транснаціональними зв'язками, які можуть мати певну «злочинну спеціалізацію» і діяти самостійно, але фактично їх діяльність спрямовується вищезгаданими суб'єктами ТОЗ першого та другого типів, у чий структурі вони можуть перебувати. Саме до цього типу й слід відносити ТЗО українського походження.

Як окреме і незалежне явище українська транснаціональна організована злочинність кримінології не відоме, так як за кордоном злочинні групи українського походження відносять до «російської» мафії. Самостійно ж українські ТЗО не є такими масштабними і не переслідують великих фінансових інтересів як суб'єкти транснаціональної організованої злочинності першого та другого типів, але, тим не менш, вони залишаються дуже небезпечними і їх злочинна діяльність несе загрозу як громадському порядку, так і державній безпеці не тільки України, але й зарубіжних держав.

Зазначається, що: «організовані транснаціональні злочинні групи українського походження здебільшого спеціалізуються на незаконному обігу наркотичних засобів (у країнах Центральної та Південної Європи), організації нелегальної міграції (до Німеччини), торгівлі людьми (переважно жінками з метою їх сексуальної експлуатації – в Греції, Угорщині, Нідерландах, Португалії та Іспанії), викраденні транспортних засобів в Австрії, Німеччині, Угорщині та Словаччині» [39, с. 37].

В окрему категорію, але залишаючи на третьому рівні слід виділити терористичні групи. Вони залишаються найнебезпечнішими серед інших ТЗО, у першу чергу, через свої цілі і засоби їх досягнення. Якщо всі вищеперераховані ТЗО основною метою своєї діяльності ставлять фінансову вигоду і намагаються уникати прямих сутичок з правоохоронцями, то терористичні групи, як правило, переслідують політичні або релігійні цілі і використовують найрадикальніші засоби їх

досягнення, загрожуючи більшою мірою саме національній безпеці держав. Практично всі терористичні групи мають чітку структуру, подібну до військової, фінансуються і координуються із-за кордону, що автоматично відносить їх до суб'єктів транснаціональної організованої злочинності. Нині для України проблема існування транснаціональних терористичних груп є як ніколи актуальною.

До *четвертого типу*, на нашу думку, не зайвим буде віднести тих осіб, які вчинюють злочини самостійно, але роблять це за завданням і в інтересах ТЗО вищих рівнів. З одного боку, в даного типу відсутні ознаки організованості і їх взагалі не слід відносити до суб'єктів ТОЗ, але дані злочинці, як правило, координуються керівництвом злочинних груп і використовуються, у більшості випадків, як наркокур'єри перевізники невеликої кількості товару, також дані особи можуть бути використані в якості інформаторів.

Як правило, дана категорія злочинців виступає «розхідним матеріалом» для транснаціональних злочинних формувань, але, тим не менш, їх слід відносити до суб'єктів ТОЗ на відміну від злочинців-одинаків, які є суб'єктами міжнародної злочинності. Такі злочинці-одинаки є дилетантами у вчиненні серйозних кримінально-караних діянь і приречені на швидке викриття правоохоронними органами, або ж безпосередньо злочинним формуванням на інтереси якого вони зазіхнули.

Характеризуючи загальну структуру ТЗО, слід зазначити наступне: «Сучасна схематична організація елементів, з яких складається злочинний синдикат в єдину систему, являє собою жорстко структуроване ядро, з ознаками вертикальної структури управління, організоване за традиційними канонами бюрократичної (корпоративної) моделі, яка органічно поєднується з гнучкою мережевою структурою периферійних ланок» [34, с. 42].

Єдина ж структура, якою можна описати всі транснаціональні злочинні організації – відсутня, але всі вони характеризуються такими ознаками як спеціалізація і розподіл праці. Нагадують собою певного роду кримінальні корпорації, які мають раду директорів, консультантів, адміністраторів, відділ кадрів, рядових працівників тощо. Частіше за все зустрічається бюрократична, або як її ще називають *корпоративна модель* організації ТЗО (Додаток А).

Знову слід окремо виділити модель транснаціональної організованої злочинності на пострадянському просторі, так звану «російську мафію», структура якої вважається найскладнішою і найсучаснішою у кримінальному світі, не дивлячись на ще недовгий період існування.

Деякі вважають, що: «...кримінальний світ на теренах пострадянського простору є нібито аморфною організацією, яка об'єднана лише межами блатного закону. Вона не має постійного місця дислокації, і в ній всі рівні. Але зв'язок її учасників між собою є настільки міцним, що «злочинці в законі» представляють нібито єдине ціле. Органом управління подібної організації вважається «сходка», на якій вирішуються ті чи інші організаційні питання» [19, с. 396].

Модель організації пострадянської («російської») організованої злочинності можна уявити як ієрархічну структуру, яка являє собою: «своєрідну піраміду, що складається, принаймні, з трьох основних рівнів, вершиною якої є організаційно-управлінська ланка, впритул до неї примикає організаційно-допоміжна, і в основі лежить безпосередньо – виконавча» [34, с. 54] (Додатки Б і В).

Лідери злочинних формувань загалом характеризуються як: «вольові, зухвалі і заповзяті люди, що володіють певними організаторськими здібностями, «діловими» зв'язками і матеріальними можливостями» [19, с. 408].

Характеризуючи особу злочинця учасника ТЗО, зокрема її лідера, його слід відносити до послідовно-криміногенного типу: «це особливо небезпечні злочинці, усталена злочинна діяльність яких має характер активної опозиції суспільству, його цінностям і нормам; вони наполегливо втягують у таку діяльність інших осіб, серед яких особливо слід виділити професійних злочинців, для яких кримінально карні дії є єдиним або головним джерелом існування. Для особливо небезпечних злочинців характерним є те, що сприятливі для здійснення злочинів ситуації вони активно створюють самі» [21, с. 86-87].

Дана характеристика повною мірою описує кримінальних авторитетів та «злочинців у законі». Також слід виокремити корисливий тип, основні ознаки якого, а саме: «ігнорування встановлених у державі правил розподілу матеріальних цінностей» [20, с. 40], наявні в лідерів ТЗО та більшості їх учасників.

Отже, під визначенням «транснаціональна організована злочинність» у вузькому сенсі слід розуміти діяльність злочинних груп та організацій, яка виходить за межі однієї країни.

У широкому ж розумінні дане явище слід вважати апогеєм розвитку злочинного світу. Під контролем транснаціональних кримінальних синдикатів можуть перебувати цілі частини світу. Окрім основної ознаки – вчинення злочинів на території декількох держав, обов'язково виділяються масштаби діяльності транснаціональних злочинних організацій; переслідування глобальних економічних інтересів; наявність корумпованих зв'язків; структура організацій, яка нагадує повноцінну бізнес-модель з відповідними спеціалізаціями та розподілом праці між кожною ланкою; фактична наявність власних служб розвідки та контррозвідки, а в деяких випадках навіть приватної армії; гарантії здійснення злочинної діяльності і найголовніше – невразливість.

Основною ознакою, яка відділяє поняття «транснаціональна організована злочинність» від «міжнародної злочинності» є суб'єктний склад. Ми виділили чотири типи суб'єктів транснаціональної організованої злочинності: 1) кримінально-державні організації; 2) «традиційні» ТЗО на одному рівні з «російською» або пострадянською мафією; 3) терористичні організації на одному рівні з ОЗГ та ЗО з транснаціональними зв'язками, які мають певну злочинну спеціалізацію і фактично перебувають у структурі ТЗО другого типу; 4) злочинці або групи, без ознак організованості, але, які діють виключно в інтересах вищезгаданих суб'єктів (Додаток Г).

Особу злочинця учасника або лідера транснаціонального злочинного формування слід вважати певного роду симбіозом послідовно-криміногенного та корисливого типів.

1.2. Характеристика кримінальної діяльності транснаціональних злочинних організацій

Основним принципом за яким діють практично всі транснаціональні злочинні організації є отримання максимального прибутку із паралельним створенням гарантій безпеки, аби звести до мінімуму ризик викриття. Для того, щоб повною мірою зрозуміти суспільну небезпеку транснаціональної організованої злочинності, як для всього світу, так і безпосередньо для України, необхідно проаналізувати найбільш характерні види кримінального бізнесу для транснаціональних злочинних синдикатів.

Індустрія наркобізнесу. Зазначається, що: «Основною формою прояву міжнародного поділу праці в кримінальному наркобізнесі є міжнародна спеціалізація виробництва наркотиків, при якій зростання концентрації однорідного виробництва певного виду наркопродукції відбувається на основі процесу диференціації національних виробництв, виділення в самостійні (відокремлені) технологічні процеси, в окремі

галузі та підгалузі виготовлення даної продукції понад внутрішні потреби» [7, с. 104] (обсяг внутрішнього «чорного» ринку).

За даними на 2010 рік: «оборот лише європейського ринку кокаїну складав приблизно 34 млрд. доларів, а оборот північноамериканського – 37 млрд. доларів» [4, с. 19]. Центром кокаїнової мафії у світі вважаються країни «Андської» групи (Перу, Болівія, Колумбія). Загалом: «близько 80 % кокаїну, що надходив на світовий ринок у кінці 1990-х - початку 2000-х рр., було вироблено в Колумбії» [34, с. 63-64].

Зазначається, що: «Приблизно 90 % світового виробництва опіуму припадає на держави, де можливості діяльності органів з протидії наркозлочинності вкрай обмежені (Бірма, Лаос, Іран, Афганістан, Ліван)» [3, с. 23]. Так як практично весь героїновий бізнес в Афганістані контролюється польовими командирами, то окремою причиною збільшення там кількості опіумних плантацій слід вважати вивід звідти радянських військ в 1989 році, а подальший розпад СРСР і залишення кордону з Афганістаном радянськими прикордонниками відповідно зумовило збільшення експорту героїну.

Як ми бачимо, безпосередньо виробниками важких наркотиків є суб'єкти ТФЗ першого типу – «кримінально-державні організації». У більшій кількості випадків наркотики вивозяться ними в сусідню країну, а звідти за справу беруться вже інші ТЗО, які надають перевагу злочинній діяльності лише на певних стадіях незаконного обороту наркотичних речовин. Так, наприклад: «Нігерійські злочинні організації займаються в основному транспортуванням і розповсюдженням різних видів наркотиків. Мексиканські картелі, не займаючись виробництвом наркотиків здійснюють лише їх транспортування і поширення. Турецькі організації відомі переробкою героїну і його постачанням в країни Західної Європи» [34, с. 63].

Зазначається, що: «Світове виробництво кокаїну в 2016 році досягло піку і склало приблизно 1 410 тонн. З 2016-2017 рр. світове

виробництво опіуму зросло на 65% і складає 10 500 тонн, з яких виробляється приблизно 1250 тонн героїну» [5]. При цьому: «правоохоронними органами затримується не більше 10 % наркоконтрабанди» [7, с. 110].

Слід виділити те, що: «в кокаїновому наркобізнесі роздрібні ціни відрізняються від закупівельних цін на первинну сировину приблизно в 100 разів, а в героїновому – в 1000 разів» [7, с. 108]. Як правило, після проходження кожного кордону наркотики дорожчають у ціні в декілька разів. Наприклад: «У 2008 році оптові ціни на героїн коливалися в діапазоні до 3000 доларів за 1 кг в Афганістані і до 10 300-11 800 доларів за 1 кг в Туреччині. У Західній і Центральній Європі оптові ціни на героїн складали в середньому 44 300 доларів за 1 кг» [4, с. 22]. Якщо врахувати той факт, що даний вид наркотиків ділки дуже часто змішують з іншими сумнівними домішками і реалізують, то прибутки є просто колосальними.

Основними маршрутами поставки героїну до країн Європи вважаються: «так званий «Балканський маршрут» – йде через Ісламську Республіку Іран (часто перетинаючи перед цим Пакистан), Туреччину, Грецію, Болгарію і далі через Південно-Східну Європу в бік Західної Європи і Центрально-азіатський коридор (Північний маршрут або «Шовковий шлях») з різними відхиленнями маршрутів («ферганський», «баткенський» тощо) – проходить в основному через Таджикистан і Киргизстан (а також Узбекистан або Туркменістан) в Казахстан і до Російської Федерації» [24]. Що стосується поставок кокаїну, то злочинці використовують найрізноманітніші засоби: від перевезення невеликої кількості товару так званими «живими контейнерами» до поставки декількох десятків тон наркотиків із використанням приватних літаків або суден.

Варто зазначити, що: «В останньому аналізі ринку наркотиків, який проводився ООН, Україна ніде не фігурує в маршруті торгівлі

опіатами. Відповідно до щорічного звіту 2017 року, підготовленому Центром моніторингу наркотиків і алкоголю при Міністерстві охорони здоров'я України, в 2016 році нових маршрутів трафіку опіатів не спостерігалось, але наркотики даного виду продовжують надходити контрабандою через мережі у всіх країнах, які межують з Україною. Також в даній доповіді наголошується, що Україна залишається традиційною транзитною зоною, особливо для контрабанди кокаїну з Латинської Америки і Європи» [41].

Окремо слід виділити сферу синтетичних наркотиків, які є набагато дешевшими за героїн або кокаїн, але тим не менш приносять злочинцям великий прибуток, так як користуються попитом переважно серед молоді. На нашу думку, даний вид наркотиків не слід відносити до предмету діяльності сучасних транснаціональних наркокорпорацій. Звісно, синтетичні наркотики були винайдені за кордоном і потрапили до більшості країн транснаціональним шляхом, але легкість їх виготовлення зумовила виникнення внутрішніх «чорних ринків» штучних наркотиків, як в Україні, так і в зарубіжних державах, що фактично витісняє кримінальну діяльність ТЗО з вироблення і поставки «синтетики». Те ж саме стосується і наркотичних речовин, що виробляються з канабісу. Відносна легкість їх виготовлення, постійний попит, невелика ціна також зумовили виникнення внутрішніх ринків легких наркотиків, які вже практично витіснили ТЗО, що займалися їх виготовленням і реалізацією.

Торгівля людьми. Ю.В. Раковська стверджує: «Щороку тисячі людей у результаті обману, продажу, насильства або іншого примусу потрапляють в експлуатацію, стають товаром транснаціональної злочинної індустрії, що за оцінками експертів, приносить від 7 до 31,6 млрд доларів прибутку на рік» [33, с. 3].

На нашу думку, даний вид кримінального бізнесу є одним з найбільш привабливих для ТЗО третього типу. Експлуатація жертви, яка

може відбуватися роками приносить великий прибуток, а високий рівень латентності злочинів пов'язаних з торгівлею людьми автоматично зменшує ризики для злочинців.

Зазначається, що: «На даний момент злочинні ринки торгівлі жінками, так званих «розвинутих країн» Північної Америки, Європи, Північної Азії, заповнені представницями країн колишнього СРСР. На сьогодні такі країни як Україна, Білорусь, Латвія і Росія стали головними країнами-постачальниками торгівлі жінками для секс-індустрії в усьому світі» [34, с. 82]. Враховуючи географічне розташування України можна виокремити «чотири основних маршрути торгівлі людьми: «балтійський» – до Німеччини з подальшим відправленням в інші європейські країни і США, «кавказький», коли шлях невільниць пролягає через Росію, Грузію і Туреччину до Греції та Італії, «близькосхідний» – через Єгипет до Ізраїлю, і «китайський» – через Росію до Сибіру і Примор'я в Північний Китай» [43, с. 62].

Дійсно, у більшості випадків від даного злочину, у першу чергу, страждають жінки, які в подальшому використовуються у секс-індустрії, але, як показує практика, в останні роки жертвами торгівлі людьми дуже часто стають і чоловіки, які експлуатуються на примусових роботах за кордоном, а також діти, які втягуються злочинцями у заняття жебрацтвом.

Загалом, даний злочин вважається складним, що обумовлюється його багатоетапністю, і для його вчинення необхідна наявність чітко структурованої групи. Як правило, торгівля людьми є характерним злочином саме для транснаціональних кримінальних організацій, адже після того як жертва опиняється на території чужої країни, вона виявляється позбавленою можливості втекти з рабства і звернутися за допомогою, навіть до правоохоронних органів.

Незаконне переправлення мігрантів. Кожен мігрант платить за своє незаконне переміщення суму «від 500 доларів (приблизно ціна за

перетин західноєвропейського або центрально-європейського кордону) до 25 000-35 000 доларів (ціна, яку платять, наприклад, китайці за всі шляхи з Китаю до США)» [34, с. 77]. Згідно з дослідженням Управління ООН з наркотиків та злочинності за 2018 рік: «дохід злочинців від цього виду діяльності складає до 7 млрд. доларів щорічно» [14].

Загалом організація незаконного переправлення мігрантів через кордон є класичним прикладом транснаціонального злочину, так як вчиняється дане діяння переважно організованими групами, які на цьому спеціалізуються, а злочин охоплює територію, як мінімум двох країн. Ризики також є мінімальними тому, що після проходження кордону будь-які стосунки між злочинцями і мігрантами припиняються. Також примітним є те, що обидві сторони заінтересовані в позитивному результаті операції. Як правило, подібні злочини є характерними для кримінальних угруповань з транснаціональними зв'язками, або ж етнічних ОЗГ.

«Чорний ринок» зброї. Фактично без зброї не змогла б існувати жодна терористична або злочинна організація. Враховуючи відсутність навіть приблизної інформації, щодо незаконного обороту озброєння у світі, можна зробити висновок, що реальна кількість зброї, яка знаходиться в руках у злочинців, невідома ані спецслужбам, ані міжнародним організаціям. Можна лише припустити, що прибуток від даного виду кримінального бізнесу обчислюється як мінімум десятками мільярдів доларів.

У більшості випадків до подібного роду злочинів причетні саме транснаціональні кримінальні організації. Зброю злочинці отримують переважно в регіонах тих країн, де мають місце локальні воєнні конфлікти. Найчастіше, подібні збройні сутички відбуваються в прикордонних районах, що певним чином полегшує злочинну діяльність контрабандистів із вивезення зброї в інші країни з її подальшою реалізацією. При цьому мова йде не про окремі екземпляри пістолетів

або автоматів, а фактично про цілі арсенали, якими можна озброїти невелику армію, яка наявна в структурі фактично кожної ТЗО першого та другого типів, має місце навіть торгівля військовою технікою: бронемашинами, літаками тощо.

Викрадення і контрабанда автомобілів. Не дивлячись на відносну легкість виконання подібного роду злочинів, у порівнянні з вище переліченими видами кримінальної діяльності ТЗО, викрадення і контрабанда автомобілів стає небезпечним, у першу чергу, через «...високу прибутковість, яка відповідно зміцнює фінансовий стан злочинних організацій, та сприяє значному розширенню їх міжнародних кримінальних зв'язків. Так, щороку у США викрадається близько 1,5 млн автомобілів, Великій Британії – 0,5 млн, у Франції – 0,3 млн, Німеччині – 0,2 млн, в Україні – 19 тисяч автомобілів, що свідчить про налагоджену індустрію нелегального автобізнесу» [3, с. 17].

Схема цієї торгівлі досить проста і зрозуміла: «Із країн з розвиненою економікою, де багато розкішних автомобілів, вони викрадаються і транспортуються в країни, що розвиваються або країни з перехідною економікою, де подібних авто значно менше, але попит на них високий» [34, с. 85]. Зазначається, що: «Одним із основних транснаціональних потоків викрадених автомобілів є маршрут транспортування із Західної Європи в Східну і в Росію» [34, с. 86]. Як правило, займаються даним бізнесом транснаціональні ОЗГ з країн призначення, куди мають доставлятися викрадені автомобілі.

Транснаціональна кіберзлочинність. Дедалі більше стають розповсюдженими злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин. Знаходячись в іншій країні, злочинці через мережу Інтернет можуть здійснювати хакерські атаки як на кредитно-фінансові установи, так і на оборонні підприємства, завдаючи тим самим шкоду національним інтересам цілих держав. Ризики стають мінімальними через недосконалість системи протидії кіберзлочинності і

труднощі у зборі доказової бази щодо причетності тієї чи іншої особи до вчинення даного злочину.

Незаконний продаж за кордон червонокнижних екзотичних видів тварин, або рослин; незаконний вивіз культурних цінностей і незаконна торгівля органами людського тіла для трансплантації [34, с. 91, 93, 95]. Загалом, дані злочини зустрічаються рідше за інші, але тим не менш, мають місце в системі транснаціональної організованої злочинності.

Міжнародний тероризм. Ми окремо виділили дане явище, так як його не слід відносити до класичних видів кримінальної діяльності. Як уже зазначалося, терористи не ставлять перед собою мету отримання фінансової вигоди. Вони діють радикально і переслідують політичні, територіальні або релігійні цілі, але, тим не менш, міжнародний тероризм також є проявом транснаціональної організованої злочинності. У першу чергу, через те, що терористичні організації, як правило, фінансуються із-за кордону. Раніше це могло здатися дивним, але нині це є звичайною практикою. Підготовку бойовики терористичних груп також проходять переважно на території зарубіжних держав зі слабкою правоохоронною системою.

Фактично терористична організація є певного роду невеликою армією, яка повинна діяти самостійно, але тим не менш, такі організації не є примхливими до «роботи», яку можуть запропонувати суб'єкти ТОЗ першого та другого типів. Терористичні формування можуть залучатися до контрабанди наркотиків, а в якості оплати отримувати зброю, необхідну амуніцію тощо.

Економічні злочини (корупція і легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом). Певно дана категорія злочинів є єдиною, яка характерна для всіх кримінальних об'єднань. Відмивання грошей – це: «заключний етап перетворення організованої злочинності у високоприбуткове і ефективне виробництво, у ході якого відбувається протиправна і шкідлива для суспільства концентрація економічної, а

слідом за нею і політичної влади в руках неконтрольованої групи осіб» [34, с. 98].

Фактично даний процес є найбільш небезпечним злочином. Поступово легалізуючи свої надприбутки, ТЗО стають монополістами не лише у кримінальному бізнесі, а й в законному. Паралельно просуваючи своїх людей на високі пости в державному апараті, злочинці починають впливати, у цілому, на політичну ситуацію в країні і мафія поступово бере гору, а ТЗО другого рівня перетворюються в ті самі кримінально-державні організації.

Корупція ж фактично є тим явищем, яке «супроводжує» кримінальний бізнес ТЗО на всіх етапах, адже без наявності корумпованого елемента діяльність будь-якого злочинного угруповання приречена на швидке викриття.

Нами були охарактеризовані лише основні напрями кримінальної діяльності транснаціональних злочинних синдикатів, у дійсності ж подібні організації займаються практично всім тим, що може принести надприбутки. Так, наприклад, враховуючи всі вище перелічені види кримінального бізнесу, можна зробити висновок, що дохід, який отримує злочинний світ щорічно складає не менше 500 млрд доларів.

Загалом, характеризуючи ТЗО за напрямками кримінальної діяльності, їх можна поділити на два типи. До першого типу слід відносити ті ТЗО, для яких основним вважається лише один вид злочинного бізнесу, а всі інші діяння, які вчиняються паралельно, є допоміжними. Зокрема, подібним видом кримінальної діяльності слід вважати індустрію наркобізнесу, яка є головним джерелом прибутків для вищезгаданих «кримінальних держав», таких «традиційних» ТЗО як колумбійські і мексиканські наркокартелі та великої кількості азіатських і нігерійських злочинних синдикатів.

До другого типу відносяться так звані «загально-кримінальні» ТЗО. Спеціалізація і розподіл праці для кожної ланки, якими як правило

виступають невеликі ОЗГ, дозволяє деяким ТЗО контролювати практично всі сфери злочинної діяльності. У першу чергу до «загально-кримінальних» синдикатів слід відносити «російську мафію», чітка ієрархія і розгалужена структура якої дозволяє контролювати весь пострадянський кримінальний світ і відповідно отримувати фінансову вигоду від будь-яких видів злочинів. До подібних організацій також відносяться практично всі «традиційні» ТЗО окрім вищезгаданих наркокартелів.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз причин та умов існування транснаціональної організованої злочинності в Україні

Виокремивши систему суб'єктів транснаціональної організованої злочинності і охарактеризувавши для подібного роду організацій основні напрями кримінального бізнесу, доцільним стає аналіз причин та умов виникнення і подальшого розвитку як окремих видів незаконної діяльності кримінальних синдикатів, так і, в цілому, явища транснаціональної організованої злочинності в Україні.

Детермінанти транскордонної злочинності одразу слід розділити на два види: транснаціональні або загальні, які описують причини виникнення транснаціональних кримінальних організацій в усьому світі і національні, що характеризують питання розвитку та існування даного явища безпосередньо на території України.

До загальних причин, насамперед, слід відносити: «швидке розширення міжнародних економічних і соціальних зв'язків; підвищення прозорості кордонів національних держав; формування світових фінансових мереж; появу світових ринків як законної, так і незаконної продукції. З другого боку, це неспроможність окремих держав боротися з проявами транснаціональної злочинності, а в деяких випадках – і відсутність бажання для вжиття контрзаходів з тією мотивацією, що транснаціональна злочинність створює свій імідж як сила, здатна забезпечити робочі місця, добробут людей, підтримати громадський порядок» [32, с. 7-8] тощо.

Яким би це не здавалося дивним, але основною причиною посилення позицій злочинності на міжнародній арені, зокрема розгортання ТЗО своєї діяльності на території України, стали не

негативні явища типу економічної кризи, безробіття, зростання внутрішнього рівня злочинності, як це прийнято вважати, а безпосередньо політичні процеси у світі, що супроводжувалися демократизацією суспільства.

Так, з розпадом Радянського Союзу впала так звана «залізна завіса», люди отримали можливість вільно виїжджати за кордон, який фактично виявився відкритим, чим не могли не скористатися злочинці з інших держав. Практично одразу ж на вулицях колишніх радянських республік зросла кількість злочинних груп, особливо етнічних, з'явилася зброя і наркотики, став процвітати рекет, відверте беззаконня і корупція, рівень якої зашкалює й досі.

На нашу думку, помилковим є твердження, що однією з причин втягнення України в систему транснаціональної організованої злочинності був зріст внутрішнього рівня криміналу в 90-х роках. Це вже була не причина виникнення, а безпосередньо умова існування елемента транснаціональної злочинності на території України. А ось одним із чинників збільшення внутрішнього рівня організованої злочинності стала вже діяльність транскордонних кримінальних синдикатів.

Кримінальним синдикатам, переважно з азіатських країн, необхідно було налагодити нові ринки збуту наркотиків, а для цього вони повинні були мати не лише корумповані зв'язки, але й відносини зі злочинцями в країнах транзиту контрабанди, Україна ж з її вигідним географічним розташуванням стала однією з таких.

В.С. Буркаль зазначає, що: «однією з основних причин поширення транснаціональних зв'язків організованих злочинних угруповань сприяло саме середнє географічне розташування України, найбільша в Європі довжина кордонів (8215 км) у поєднанні зі складними соціально-економічними процесами як у нашій країні, так і у сусідніх державах,

призвело до потрапляння країни в один з епіцентрів транснаціональних злочинних потоків» [1, с. 28].

У кінці 80-х початку 90-х років організований злочинний світ України вже існував і мав досить непогані позиції, а транснаціональна мафія посилила їх в рази, шляхом фінансування злочинних груп, які надавали ТЗО так зване «право безперешкодного проходу» через їх територію. Фактично посиливши вплив внутрішніх кримінальних об'єднань, транскордонні злочинні корпорації самі собі створили вільні умови для здійснення своєї діяльності. Міжнародній наркомафії просто були необхідні нові маршрути для збільшення масштабів свого бізнесу, а українські злочинні формування були перепорою на їх шляху, і замість війни, ТЗО надали перевагу переговорам. Але усе ж таки, внутрішня організована злочинність в Україні нині вже являється головною умовою діяльності транснаціональних злочинних формувань на території нашої держави.

Окремою причиною розповсюдження транснаціональної мафії на територію України слід вважати нелегальну міграцію у 90-х роках. З незаконних мігрантів, переважно азіатів, активно почали формуватися етнічні злочинні об'єднання. Подібні ОЗГ мали зв'язки на батьківщині і налічували у своєму складі транснаціональний елемент через що привернули увагу вже створених ТЗО першого та другого типів, зокрема – наркокорпорацій. Нелегальні мігранти могли слугувати як перевізниками товару, так і створювати умови для розвитку наркобізнесу в Україні, утворювати перевалочні пункти для зберігання наркотиків, забезпечуючи їм відповідну охорону, збирати інформацію, обзаводитися корумпованими зв'язками на митниці тощо.

Період політики «перебудови», певного роду демократизація, яка почалася в середині 80-х років, дала поштовх кримінальним корпораціям з інших країн розповсюдити свій вплив і використовувати територію СРСР як полігон для своєї злочинної діяльності. До цього ж часу

Радянський Союз практично був закритий для діяльності транснаціональних злочинних організацій, а подальше припинення існування Радянської держави, під чим Західний світ розумів появу нових демократичних і вільних країн у Східній Європі, без перебільшення, спровокувало хвилю криміналу із-за кордону, яка поглинула весь пострадянський світ.

Також до подібних політичних факторів, що супроводжувалися певного роду процесами демократизації, і паралельно сприяли розвитку транснаціональної організованої злочинності у світі можна додати:

«1) виникнення Європейського Союзу, що призвело до послаблення митних процедур, паспортного і валютного контролю в Європі;

2) зміни в політиці Китаю, які дали поштовх значному зростанню в даній країні капіталістичних економічних відносин;

3) утворення Північно-Американської Угоди про вільну торгівлю» [34, с. 107] тощо.

Дослідник М.Г. Вербенський виділяє три етапи генези транснаціональної організованої злочинності в Україні: «1) зародження організованої злочинності (1980-1990 рр.); 2) формування організованої злочинності (1990-2000 рр.); 3) виникнення паростків транснаціональної організованої злочинності (2000-дотепер)» [3, с. 14].

Як ми вже зауважили, починаючи з кінця 80-х років минулого століття, Україна, як і більшість республік СРСР, поступово вже втягувалася в систему діяльності сформованих злочинних синдикатів із зарубіжжя, переважно тих самих кримінально-державних організацій, які розгортали свою діяльність в Європі практично паралельно зі злочинними формуваннями в Україні, допомагаючи їм і стимулюючи фінансово.

Що стосується існування самостійного явища української транснаціональної організованої злочинності, то воно й нині

обмежується діяльністю ОЗГ з транскордонними зв'язками, які виокремлені в нашій систематизації суб'єктів ТОЗ на третій позиції.

Важливою є наступна паралель: у єдиній державі Радянському Союзі існував і єдиний злочинний світ, і якщо СРСР припинив своє існування і розколовся на 15 республік, які офіційно стали самостійними державами, то єдиний злочинний світ, який існував за радянських часів, так і продовжив своє існування, зі збереженням загальної структури і традицій, але вже на території ряду незалежних країн та став іменуватися «російською мафією», частиною якої залишився і український кримінал.

З нашої точки зору, в 1991 році практично в один момент вся внутрішня організована злочинність СРСР стала транснаціональною і ніяких довгих процесів перетворення, що нібито й досі мають місце, не відбувалося.

Виходом ж «російської мафії» за межі пострадянських країн став наступний фактор. Загалом: «політична і економічна ситуація всередині більшості країн колишнього СРСР була настільки сприятливою для здійснення злочинної діяльності всередині національних кордонів, що організована злочинність була цілком задоволена одержуваними прибутками і рівнем власної безпеки. І якби не слабка банківська, кредитно-грошова системи, і невизначена економічна політика, що знижують можливості збереження прибутків і надійного інвестування їх у вітчизняну економіку (що змушує злочинні організації використовувати офшорні зони і західні банки), а також значна різниця світових і внутрішніх цін на сировину, товари і послуги, транснаціональна діяльність пострадянської організованої злочинності взагалі б мала незначне поширення» [34, с. 54].

Окремою причиною поширення «російської мафії» на територію інших країн стає прийняття деякими державами законів, які направлені

на протидію організованій злочинності і безпосередньо «зłodіям у законі» та кримінальним авторитетам.

Так, від 20.12.2005 р. вступив у дію Закон Грузії «Про організовану злочинність і рекет» [27], а у квітні 2019 року Кримінальний кодекс Російської Федерації був доповнений статтею «Зайняття вищого становища в злочинній ієрархії» [40]. Гучних ув'язнень не відбулося, фактично уряди цих країн просто вирішили видворити злочинців за межі власних держав. Дана обставина певною мірою також зумовила розширення кордонів злочинної діяльності пострадянської мафії.

Характеризуючи сучасні умови існування елементу транснаціональної організованої злочинності на території України, то однією з них слід вважати збройний конфлікт на сході нашої держави, який, у свою чергу, зумовлює такі чинники як:

- частина кордону з Російською Федерацією залишається непідконтрольною урядовим силам, що відповідно сприяє вчиненню транснаціональних злочинів;

- поява великої кількості вимушених переселенців, які фактично виступають потенційними жертвами транснаціональних злочинних груп, які спеціалізуються на торгівлі людьми;

- виникнення терористичних груп та організацій, які фінансуються і координуються із-за кордону і дестабілюють ситуацію в Україні;

- збільшення «чорного ринку» зброї.

Експертами зазначається, що: «Україна остаточно перетворилася на чорний ринок нелегальної зброї номер один у Європі, адже в країні, яка веде бойові дії, озброєння знайдеться без проблем» [44]. Невисока ціна на «чорному ринку» зброї України зумовлює попит громадян не лише нашої держави, які намагаються купити зброю для самооборони, але й цілих злочинних організацій із-за кордону, терористичних груп тощо.

За даними Управління ООН з наркотиків і злочинності: «...військові запаси України на 1992 рік склали близько 89 млрд. доларів, а всього через шість років 32 млрд. доларів з даних запасів були викрадені, незаконно присвоєні і перепродані терористам, військовим диктаторам, повстанським групам і злочинним об'єднанням» [25, с. 20].

Однією з основних гарантій безпеки для кримінального бізнесу ТЗО в Україні є високий рівень корупції. За даними на 2019 рік, Україна в рейтингу сприйняття корупції у світі посіла 126-те місце отримавши 30 балів зі 100 можливих, що свідчить про надвисокий рівень корумпованості. Також зазначається, що «держава так і не змогла посилити контроль за фінансуванням політичних партій» [42], що вказує на той факт, що влада розуміє наявний зв'язок окремих політичних партій з криміналом, але нічого не може вдіяти.

Також доцільно показати індекс сприйняття корупції у виокремлених нами «кримінально-державних» організаціях і деяких країнах, які безпосередньо залучені до системи транснаціональної наркозлочинності: Мексика – 30 балів; Колумбія – 37 балів; Таїланд – 36 балів; Лаос – 29 балів; В'єтнам – 37 балів; М'янма – 29 балів; Афганістан – 16 балів; Пакистан – 32 бали [15]. Як ми бачимо, індекс сприйняття корупції в Україні практично знаходиться на одному рівні з вище переліченими «кримінальними державами».

Слід виділити слабкість правової та правоохоронної систем з протидії організованій злочинності в Україні. Фактично відсутній дійсно дієвий нормативно-правовий акт, який був би направлений на боротьбу з організованою злочинністю в її сучасному розумінні, а після проведення ряду не зовсім вдалих реформ і необґрунтованої ліквідації у 2015 році Управління по боротьбі з організованою злочинністю, мафія, у тому числі й транснаціональна, значно посилила свої позиції в Україні.

Отже, провівши аналіз причин та умов існування транснаціональної організованої злочинності в Україні та виокремивши

власні думки щодо появи та розвитку даного явища в нашій державі, ми можемо зробити наступні висновки.

Таке явище як українська організована злочинність існує в системі пострадянської або «російської» транснаціональної мафії. Єдина структура злочинного світу, який існував в СРСР, фактично продовжила своє існування на території вже незалежних держав зі значним посиленням власних позицій, що автоматично зробило її суб'єктом ТОЗ другого типу.

Основною причиною появи на нашій території транснаціональних наркокорпорацій слід вважати так звані «демократичні» реформи, результатом яких став розпад СРСР і фактична прозорість кордонів з Україною. До окремих факторів ми відносимо: «вдале» географічне розташування України; нелегальну міграцію, яка почалася в 90-х роках і продовжується донині; політичну та економічну ситуації тощо.

До безпосередньо сучасних умов існування даного негативного явища в Україні слід віднести: високий рівень корупції; відмінності в системі кримінального законодавства з іншими країнами; слабку правоохоронну систему; збройний конфлікт на сході нашої держави, який зумовив появу вимушених переселенців, виникнення терористичних груп і збільшення «чорного ринку» зброї; прозорість деяких ділянок кордону і найголовніше – внутрішній рівень організованої злочинності.

2.2. Аналіз сучасного стану організованої злочинності в Україні

Не дивлячись на те, що основними причинами поширення кримінальної діяльності транснаціональних злочинних організацій із-за кордону на територію України ми виділили так звані «демократичні» процеси, які відбувалися в нашій державі з середини 80-х років, а деякі й мають місце нині, усе ж таки основною умовою існування елемента

транснаціональної організованої злочинності в нашій країні є сучасний стан внутрішньої організованої злочинності.

Злочинні формування із-за кордону, маючи стійкі і взаємовигідні кримінальні зв'язки з організованими злочинними групами та злочинними організаціями на території України, мають можливість практично безперешкодно займатися своїм кримінальним бізнесом використовуючи нашу державу як країну-транзитер, надаючи матеріальну «винагороду» злочинним формуванням в Україні і тим самим посилюючи їх вплив.

Загалом, в Україні ОЗГ та ЗО слід поділяти на *слов'янські* або *територіальні*, які складаються переважно з українців, і тих народів, які є близькими до нашого за походженням та культурою (росіян, білорусів), та *етнічні*, які, як правило, формуються з представників тих країн і етносів, які культурно і релігійно не подібні до нашого населення. Зокрема, це ряд азіатських країн (країни Кавказького регіону, а також Китай, В'єтнам тощо), країни Африки, деякі країни з якими наша держава має спільний кордон, зокрема південно-західний – Румунія, Молдова, а також етноси і народності, які не мають власної постійної країни перебування (ромські народи, татарський етнос тощо).

Територіальні злочинні групи: «створюються в масштабах мікрорайону, міста, регіону. Їх часто називають «команда», «бригада», бо вони мають чітку структуру і жорстку дисципліну. До структури територіальної ОЗГ входять: лідер («авторитет»), збирачі «податків», бойовики. Лідери прагнуть підпорядкувати собі всі інші види кримінальних груп, що функціонують на даній території: кишенькових і квартирних злодіїв, викрадачів машин, повій, різних шулерів тощо. Це часто викликає кримінальні розборки і «війну» за сфери впливу» [17, с. 239].

Етнічні злочинні формування на відміну від територіальних: «формуються на основі національної та кланової спорідненості,

прийнятих традицій і звичаїв. Не випадково їх часто називають «общинами». У своїй злочинній діяльності вони істотно спираються на діаспору, яка проживає у відповідному регіоні. Спроби етнічних злочинних груп розширити свою кримінальну діяльність викликають опір з боку територіальних груп і часто призводять до кримінальних «розборок»: в залежності від серйозності противника «община» здатна виставити до сотні бойовиків, а за необхідності – зібрати й декілька сотень. У ролі бойовиків можуть виступати не лише злочинці, які постійно виконують дані функції, але й дрібні підприємці, студенти тощо» [17, с. 239].

Особливістю злочинних угруповань, які утворені за етнічною ознакою, вважається те, що кожне подібне злочинне формування має свій характерний напрям кримінальної діяльності, який, певним чином, відрізняє одні етнічні злочинні групи від інших (Додаток Д).

У статистичному звіті Офісу Генерального прокурора України про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями зазначається наступне: у 2016 році було виявлено 136 ОЗГ та ЗО, із яких: 4 з транснаціональними зв'язками, 6 сформованих на етнічній основі і 21 з міжрегіональними зв'язками; у 2017 році було виявлено 210 ОЗГ та ЗО, із яких: 11 з транснаціональними зв'язками, 9 сформованих на етнічній основі і 27 з міжрегіональними зв'язками; у 2018 році було виявлено 288 ОЗГ та ЗО, із яких: 7 з транснаціональними зв'язками, 17 сформованих на етнічній основі і 41 з міжрегіональними зв'язками; у 2019 році було виявлено 293 ОЗГ та ЗО, із яких: 6 з транснаціональними зв'язками, 11 сформованих на етнічній основі і 23 з міжрегіональними зв'язками [35].

У більшості випадків, для виявлених ОЗГ та ЗО характерними були: злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів і злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, вимагання тощо) [35].

Загалом, така категорія як – злочини проти власності, не характеризується значним рівнем латентності, і, як правило, дані діяння дуже часто розкриваються правоохоронними органами. Оперативні працівники характеризуючи такі злочини як вимагання, угони автомобілів, розбої тощо застосовують поняття – «злочини другого ешелону». Так як дані діяння є суто кримінальними, а ОЗГ, які їх вчиняють, перебувають у нижніх ланках організованого злочинного світу України і, загалом, не ставлять перед собою мету отримання надприбутків та дуже часто з легкістю поступаються місцем іншим подібним злочинним групам, вони відходять на другий план.

Що стосується злочинів «першого ешелону», то ми їх характеризуємо наступним чином. З кінця 90-х рр. минулого століття злочинці почали активно вкладати кошти в політику і бізнес. Поступово вуличний рекет поступився місцем так званій «білокомірцевій злочинності». Знову ж таки кримінал почав самостійно створювати собі умови для подальшого існування і отримання надприбутків. До кінця 90-х років правоохоронні органи вже набралися належного досвіду протидії злочинним групам, які займалися вимаганням, розбоями, крадіжками і саме тоді кримінал еволюціонував. І нині злочинці мають своїх людей в органах державної влади, які можуть не лише покривати діяльність окремих злочинних груп, а й безпосередньо впливати на реалізацію державної політики з протидії організованій злочинності.

Так, у статистичному звіті Офісу Генерального прокурора України щодо результатів боротьби з організованими групами та злочинними організаціями зазначається, що: у бюджетній, банківській, фінансово-кредитній, нафтогазовій, вугільній сферах тощо діяло: у 2016 році – 15 ОЗГ та ЗО; у 2017 році – 16 ОЗГ та ЗО; у 2018 році – 51 ОЗГ та ЗО; у 2019 році – 31 ОЗГ та ЗО [35]. Це свідчить про спроби злочинців посилити свої позиції «підім'явши під себе» як сфери державної економіки, так і величезні фінансові потоки комерційних структур.

Також слід зазначити, що у порівнянні з 2016 роком, у 2017-2019 роках у діяльності ОЗГ та ЗО злочини проти власності поступилися місцем злочинам у сфері наркообігу. Так, наприклад: у 2016 році – ОЗГ та ЗО було вчинено 193 крадіжки і 92 розбої на 118 злочинів у сфері наркообігу; у 2017 році – на 202 крадіжки і 81 розбійний напад було вчинено 312 злочинів у сфері наркообігу; у 2018 році – було вчинено 139 крадіжок і 77 розбоїв на 706 злочинів у сфері наркообігу; у 2019 році – на 179 крадіжок і 45 розбійних нападів було вчинено вже 801 злочин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [35]. Дана статистика знову ж таки свідчить про бажання організованого злочинного світу отримувати надприбутки, адже внутрішня організована злочинність, так само як і транснаціональна, отримує більшість своїх «доходів» саме за рахунок виготовлення та розповсюдження наркотиків різних видів.

Окремо слід виділити постійну наявність в Україні «злочинців у законі», які контролюють організований злочинний світ нашої держави і діяльність яких напряму пов'язана з представниками «злочинського співтовариства» пострадянських країн, зокрема, близького зарубіжжя. За даними экс-заступника голови Національної поліції України В'ячеслава Аброськіна на жовтень 2018 року: «...лише у Києві одночасно може знаходитися до 40 таких «злочинців». Уся територія країни розділена між ними за областями та сферами впливу» [2].

Отже, за останні декілька років в Україні суттєво зріс рівень організованої злочинності (Додатки Е, Ж). Кількість виявлених правоохоронними органами злочинних груп та організацій досить велика, але щодо реальної кількості злочинних формувань, які продовжують займатися своєю кримінальною діяльністю в Україні, ми можемо лише здогадуватися.

Загалом, організований злочинний світ України представлений територіальними (слов'янськими) та етнічними злочинними

об'єднаннями, також поступово зростає кількість міжрегіональних злочинних угруповань та формувань з транснаціональними зв'язками, що свідчить про наявність в Україні великих злочинних спільнот, інтереси яких виходять за масштаби не лише окремих областей, а й усієї країни.

Має місце так звана «білокомірцева злочинність». Кримінал активно інвестує кошти в політику, економіку, різні види промисловості тощо. Спостерігається активна тенденція переходу злочинної діяльності ОЗГ та ЗО від примітивних злочинів проти власності, до тих, які приносять надприбутки на «чорному ринку», зокрема – злочини у сфері наркообігу.

Виокремивши систему суб'єктів транснаціональної організованої злочинності, описавши дійсні причини і етапи формування даного явища на території нашої держави, дослідивши сучасний стан організованої злочинності в нашій державі, а також проаналізувавши діяльність однієї зі злочинних організацій, яка діяла на півдні України і була викрита влітку 2019 року (Додаток 3), ми можемо стверджувати наступне.

Злочинний світ є цілком реальним поняттям і практично кожна країна у світі перебуває під впливом криміналу. Якщо взяти за приклад нашу державу, то кожен регіон контролюється так званим «смотрящим», яким, як правило, виступає або кримінальний авторитет, або «зłodій в законі». Частина доходів, які бандити отримують від вчинення злочинів, направляється вище за структурою піраміди, поповнюючи так званий «общак». Загалом подібна ситуація має місце практично в усіх пострадянських країнах.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

3.1. Шляхи вирішення та попередження проблеми транснаціональної організованої злочинності на території України

Проаналізувавши причини та умови виникнення й подальшого розвитку елементу транснаціональної мафії в Україні, ми можемо стверджувати, що для протидії даному явищу нашій державі необхідно, у першу чергу, направити всі свої сили на боротьбу із внутрішньою або національною організованою злочинністю. Одразу слід зауважити, що жодній країні світу так і не вдалося побороти організовану злочинність, певним чином це нагадує боротьбу з вітряними млинами, але дана обставина зовсім не свідчить про те, що слід скласти руки і чекати доки наша країна перетвориться на державу в якій усім керує кримінал.

Загалом, для протидії організованій злочинності необхідним є проведення чітких різнопланових заходів практично в усіх галузях державної політики, зокрема в економічній та правовій сферах і судово-правоохоронній системі. На даний момент ми можемо виділити наступні напрями впливу на рівень транснаціональної організованої злочинності в Україні.

Практично всі кримінальні об'єднання головною метою своєї злочинної діяльності ставлять отримання надприбутків, а транснаціональна організована злочинність взагалі вважається суто економічним явищем, через це відповідно і головним напрямом протидії злочинним угрупованням повинен стати *підрив фінансової складової криміналу*.

Наступним блоком спрямованої діяльності із запобігання ТОЗ слід вважати: *«стратегію звуження можливостей для злочинної діяльності, яка передбачає прийняття різного роду заходів; наприклад, можна*

зменшити попит на незаконні товари та послуги або ж вжити спробу забезпечити таке становище, за якого товари та послуги, монополізовані злочинцями, з'являються на легальному ринку» [34, с. 195-196].

З іншого боку, спроба легалізації таких видів злочинної комерції як наркобізнес, торгівля людьми, гральний бізнес може показати як дійсно позитивні результати у боротьбі з організованою злочинністю, так і викликати негативну реакцію з боку частини суспільства через особливий менталітет нашого населення. А відомий усім вислів: «якщо злочинність неможливо подолати, то її необхідно очолити», є м'яко кажучи недоречним. З криміналом слід саме боротися, намагатися викоринити його всіма доступними засобами, але керуючись засадами законності, справедливості, гуманності тощо, і найголовніше – принципом здорового глузду. Легалізація певних видів злочинного бізнесу нічого не дасть, а ось зменшення попиту на відповідні товари і послуги дійсно може принести результат. Можливо доцільним б стало запровадження кримінальної відповідальності за купівлю так званих «сумнівних» товарів та послуг.

Окремо слід виділити *напрямок міжнародного співробітництва* з питань попередження та протидії транснаціональній організованій злочинності. Так як дана проблема є глобальною, то і до її вирішення повинна бути залучена вся світова спільнота. Як правило, діяльність усіх серйозних злочинних організацій виходить за межі однієї країни, так як найчастіше злочинці «відмивають» кошти отримані незаконним шляхом за кордоном для уникнення будь-якого контролю з боку держави в якій безпосередньо дислокується і здійснює свою діяльність відповідне кримінальне угруповання.

Доцільною стане співпраця українських правоохоронців з колегами із-за кордону, зокрема, в офшорних зонах. Між Україною та рядом інших держав підписана велика кількість відповідних угод з питань співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою

злочинністю, але, на жаль, співпраця закріплена лише на папері, а реалізація даних угод на практиці потребує значних матеріальних і людських ресурсів.

Наступним напрямом слід вважати *боротьбу з корупцією*. О.Ю. Шостко в своєму дослідженні зазначає наступне: «невід’ємним елементом запобігання організованій злочинності є заходи мінімізації корупції. Зв’язок між організованою злочинністю і корупцією може бути подоланий шляхом подвійних зусиль: з одного боку, зусиллями громадянського суспільства за допомогою механізму соціального контролю і через більш ефективну роботу системи кримінальної юстиції – з другого боку. У цьому контексті життєво важливою є профілактика підкупу службовців. Доведено, що в багатьох європейських державах стратегії запобігання і протидії організованій злочинності розробляються з урахуванням корупційних ризиків» [45, с. 17].

На підставі міжнародного досвіду також зазначається, що: «схема створення ефективного державного механізму руйнівного впливу на організовану злочинність у демократичній державі повинна включати інформаційний вибух і різку антимафізацію суспільства, розвиток антикримінальної ідеології» [13, с. 314]. Мається на увазі активне залучення засобів масової інформації для протидії мафії. Цей напрям роботи має стати ефективним, так як засоби масової інформації фактично формують суспільну думку, яка нині, на жаль, є не на боці правоохоронних органів.

Не слід оминати увагою і напрями державної політики щодо боротьби з окремими видами кримінального бізнесу (наркозлочинність, переправлення нелегальних мігрантів через кордон, торгівля людьми, гральний бізнес тощо). Наприклад, у кінці 2019 року держава почала активно реалізовувати політику у сфері боротьби з незаконним гральним бізнесом, яка продовжується й нині. Дохід від азартних ігор фактично перебував у тіні, а підпільні гральні заклади знаходилися під контролем

злочинних груп та організацій, і відповідно вжиття заходів щодо закриття гральних закладів (серед яких була велика кількість підпільних казино) певним чином нанесла удар по фінансовому фундаменту організованої злочинності в Україні.

Також слід звернути увагу на боротьбу безпосередньо зі злочинними організаціями, які контролюються «зłodіями в законі» або кримінальними авторитетами, а не на викриття невеликих ОЗГ, які працюють в інтересах вищезгаданих організацій. Протидія повинна йти зверху донизу, у першу чергу, необхідно розробляти кримінальні зв'язки і збирати доказову інформацію на лідерів кримінальних об'єднань, які мають авторитетне становище серед інших злочинців, а не викривати ОЗГ низової ланки, адже на їх місце швидко знайдуться інші охочі, а вищі ланки ніяким чином не постраждають.

Для реалізації всіх вищеперерахованих напрямів та блоків з протидії як транснаціональній, так і внутрішній організованій злочинності, необхідним є основне – прийняття нового нормативно-правового акту, який був би направлений на боротьбу з організованою злочинністю, із внесенням відповідних поправок до кримінального законодавства України.

Чинний Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [29] від 30.06.1993 р., який не редагувався вже більше трьох років (остання редакція від 05.01.2017 р.) нині не підходить на роль основного НПА з протидії організованій злочинності, хоч і визначає основні напрями державної політики в даній сфері. На нашу думку, даний Закон не відповідає сучасним вимогам, він більше підходить для 90-х років, коли ОЗГ займалися примітивними злочинами, типу вимагання, розбої тощо, нині ж організована злочинність зовсім інша, тому і законодавство потребує нового спеціалізованого НПА в даній сфері.

Однією з небагатьох країн колишнього СРСР, якій вдалося послабити рівень організованої злочинності, вважається Грузія. У Законі Грузії «Про організовану злочинність і рекет» від 20.12.2005 р. визначені такі поняття як: «злочин у законі», «діяльність злочинського співтовариства», «члени родини рекетира або злочинця в законі», «майно, добуте шляхом рекету» [27] тощо.

Можна стверджувати, що даний НПА став ефективним механізмом боротьби безпосередньо із серйозними злочинними організаціями вищої ланки, адже він був направлений на підірив економічної основи криміналу: «Усе майно, добуте протиправним шляхом переходить у власність держави або повертається до законного власника, за зв'язки зі злочинними організаціями, навіть непрямі, також наступає кримінальна відповідальність» [27].

Окремо, як приклад, слід навести так званий «закон РІКО», який був прийнятий у Сполучених Штатах Америки в 1970 р.. Зазначається наступне: «До його появи уряд міг переслідувати лише окремих злочинців, а не припиняти діяльність цілого злочинного співтовариства. Основною метою РІКО є притягнення до кримінальної відповідальності всіх членів мафіозної організації. Закон визначає 35 видів злочинів, такі як: рекет, азартні ігри, вбивства, викрадення людей, торгівля наркотиками, хабарництво тощо. Для пред'явлення обвинувачення за РІКО повинно бути скоєне не менше двох з вищеперерахованих злочинів протягом 10 років. А кримінальна відповідальність передбачає терміни ув'язнення на 20 років та суворі фінансові штрафи» [46]. Привертає увагу той факт, що за даним законом відповідальності підлягають усі особи, які мали зв'язок зі злочинною організацією, як фізичні так і юридичні.

Що стосується вітчизняного законодавства, то нині на розгляді у Верховній Раді України перебуває «Проект Закону про внесення змін до

Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» [31].

Зокрема, у тексті даного законопроекту до другого читання (16.01.2020 р.) визначено: поняття «злочинної спільноти» під чим розуміється: «об'єднання двох чи більше злочинних організацій» [31], поняття «злочинного впливу» під чим слід розуміти: «...будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям, сприяє (створює умови), спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності» [31], і найголовніше – використовується таке поняття як «вор в законі», який опосередковано визначається як «суб'єкт підвищеного злочинного впливу» [31] та ряд інших не менш важливих категорій.

Окреслюються зміни до КК України, зокрема, передбачається відповідальність за: «Створення, керівництво злочинною спільнотою, а також участь у ній; Встановлення, посилення та поширення в суспільстві злочинного впливу; Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці); Звернення до особи, яка здійснює злочинний вплив» [31]. Окрім змін до закону України про кримінальну відповідальність, зміни також передбачені у Кримінально-виконавчому кодексі України, Кримінальному процесуальному кодексі України та Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Позитивним є запровадження терміну «злочинна спільнота», але все ж таки дане визначення потребує ще більшої розробки. Визначення «організована злочинна група» та «злочинна організація» на практиці використовуються іноді не зовсім вірно. Так, наприклад, формування із п'яти осіб, яке займається крадіжками, можна підвести під «створення злочинної організації», хоча це є класичним прикладом звичайної

рядової ОЗГ, а діяльність дійсно серйозного кримінального об'єднання, яке контролює злочинну діяльність інших осіб, або навіть груп, може бути визначено як: «злочин вчинений у складі ОЗГ», хоча це вже буде злочинна організація. Ті ж самі проблеми можуть виникнути і при використанні терміну «злочинна спільнота», тому є необхідним доопрацювання таких категорій як «організована злочинна група», «злочинна організація» та «злочинна спільнота».

Позитивним є внесення поняття «вор в законі», що допоможе, як мінімум, змусити осіб даної категорії покинути межі України і відповідно послабить їх вплив у злочинному світі нашої держави. Але фактично дане поняття є абстрактним і регулюється нормами неписаного «блатного» закону, тому окремо постає проблема доказування причетності осіб до статусу «вор в законі» або кримінальний авторитет.

Отже, проаналізувавши найбільш ефективні, з нашої точки зору, напрями запобігання транснаціональній організованій злочинності в нашій державі, ми можемо стверджувати, що, у першу чергу, Україна потребує дієвого Закону, який був би направлений на боротьбу з організованим злочинним світом. Таким нормативно-правовим актом може стати так званий «Законопроект по злодіям у законі», який нині перебуває на розгляді у Верховній Раді України і передбачає ряд змін до чинного законодавства, що відповідно посилить протидію організованій злочинності і дасть змогу притягнути до кримінальної відповідальності «злодіїв у законі».

Перспективними напрямами діяльності з протидії мафії ми вважаємо: підрив фінансової складової криміналу; стратегію звуження можливостей для злочинної діяльності та знеохочення попиту на незаконні товари і послуги; міжнародне співробітництво з правоохоронними органами інших держав, зокрема, офшорних зон; боротьбу з корупцією; залучення засобів масової інформації для

розвитку антикримінальної ідеології; реалізацію напрямів боротьби з окремими видами злочинного бізнесу (торгівля людьми, азартні ігри, наркобізнес тощо) і спрямування зусиль на боротьбу з кримінальними об'єднаннями вищої ланки організованого злочинного світу, які контролюють ряд інших злочинних груп та організацій.

3.2. Вітчизняна система суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності

Одним із основних механізмів протидії явищу транснаціональної мафії в Україні повинна стати дієва система органів і служб по боротьбі з організованою злочинністю. На жаль, після ряду не зовсім вдалих реформ у правоохоронній системі, у 2015 році було ліквідоване Головне управління боротьби з організованою злочинністю з відповідними територіальними підрозділами.

Причини ліквідації ГУБОЗ називалися різні, зокрема, має місце думка, що рівень корумпованості даної служби став зашкалювати, а окремі працівники почали мати підозрілі зв'язки з криміналом. Натомість, дійсно обґрунтовані причини і підтверджені факти так і не були названі, більше того, ніхто навіть не намагався дорікнути УБОЗам у низькій ефективності їх роботи. Але тим не менш, дана служба припинила своє існування. За словами екс-заступника голови Національної поліції України В'ячеслава Аброськіна: «...до 2014 року ГУБОЗ просто розклатося, що не прибравши його, не можна було створити принципово новий підрозділ по боротьбі з ОЗУ» [2].

Новим підрозділом став – Департамент стратегічних розслідувань, створений у 2018 році і отримавший від 9 жовтня 2019 року статус: «міжрегіонального територіального органу Національної поліції» [30].

Натомість ст. 5 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. (остання редакція від 05.01.2017 р.) виділяє наступне: «До державних органів,

спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, належать: а) Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенті України; в) спеціальні підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України. До державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, належать: а) органи Національної поліції і Служби безпеки України, крім ВБКОЗ СБУ; б) органи прокуратури України; в) органи доходів і зборів, органи Державної прикордонної служби України та органи державного фінансового контролю; д) органи і установи виконання покарань та слідчі ізолятори; е) розвідувальний орган Міністерства оборони України; є) Служба зовнішньої розвідки України; ж) Національне антикорупційне бюро України» [29]. Основним оперативним підрозділом протидії організованій злочинності відповідно до даного Закону залишається ВБКОЗ СБУ, а органи Національної поліції, які є компетентними у даній сфері, фактично відсунуті законодавством на другий план.

Але вищезгаданий «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» [31] передбачає і внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [29], зокрема даним законопроектом планується до державних органів, спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю, включити ще й «уповноважені підрозділи Національної поліції України» [31], під чим, скоріш за все, й мається на увазі Департамент стратегічних розслідувань, що однозначно є позитивною рисою.

Загалом же Департамент стратегічних розслідувань спочатку не відрізнявся особливою результативністю. Помилкою є те, що до формування даної служби практично не були залучені колишні

працівники так званих «шостих відділів», які були досвідчені у питаннях протидії організованій злочинності.

ДСР створювався як звичайний підрозділ у складі кримінальної поліції, перед яким стояли завдання боротьби зі злочинними організаціями, кримінальними «авторитетами» та «злочодіями в законі», тобто, ті ж самі напрями роботи якими й займалися ліквідовані УБОЗи. Але слід зауважити, що структура «шостого управління» налічувала службу кримінальної розвідки, власні слідчі підрозділи, ряд оперативних підрозділів, кожен з яких мав свій напрям діяльності, тобто фактично УБОЗ був повністю самостійною службою в системі Міністерства внутрішніх справ України.

Зліт ДСР відбувся після присвоєння даній службі, як уже згадувалося, статусу: «міжрегіонального територіального органу Національної поліції» [30] у жовтні 2019 року. У його структурі з'явилася розгалужена система кримінальної розвідки, оперативно-технічні, інформаційно-аналітичні підрозділи, а з ліквідацією Департаменту захисту економіки [28], ДСР перейняв до себе ще й ряд повноважень даного підрозділу, що практично перетворило його у повністю автономну службу в складі Національної поліції. Звісно, всі ці зміни є позитивними, адже основним органом протидії організованій злочинності, яка є суто кримінальним явищем, повинна бути саме Національна поліція України, а не служба держбезпеки.

У системі державних органів і служб, які можуть виступати суб'єктами протидії транснаціональній мафії, на перше місце, ми виставляємо саме Департамент стратегічних розслідувань, діяльність якого все більше набирає обертів і ми сподіваємося, що в найближчий час статус даної служби зміниться і законодавчо вона вже стане – спеціально створеним органом для боротьби з організованою злочинністю, а не допоміжним. Як ми вже зазначали, для боротьби з ТОЗ необхідно спочатку послабити позиції внутрішньої мафії і саме

через це ДСР повною мірою підходить на роль основного державного органу суб'єкта протидії ТОЗ.

М.Г. Вербенський зауважує наступне: «У системі органів внутрішніх справ до суб'єктів запобігання транснаціональній злочинності слід відносити: фактично всі підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (карний розшук, ДПН, ДБЗПТЛ і, навіть, ювенальну превенцію); підрозділи, що здійснюють виключно організаційні та координаційні функції щодо боротьби з транснаціональною злочинністю (наприклад, Робочий апарат Укрбюро Інтерполу); підрозділи, що здійснюють іншу діяльність у боротьбі з транснаціональною злочинністю (підрозділи поліції особливого призначення у ході проведення спеціальних операцій; слідчі підрозділи, експертно-криміналістичні, підрозділи інформаційних технологій, аналітичні підрозділи – щодо надання оперативної, криміналістичної та іншої інформації» [3, с. 29] тощо.

Виокремивши одним із блоків протидії організованій злочинності – боротьбу з корупцією, відповідно до суб'єктів запобігання мафії також слід відносити і антикорупційні органи, зокрема, Національне антикорупційне бюро України і Державне бюро розслідувань.

Загалом же, до суб'єктів протидії ТОЗ слід відносити всю систему як державних, так і громадських інститутів. Транснаціональна організована злочинність є глобальним явищем, тому і протидія їй повинна бути широкомасштабною. Також, на нашу думку доцільною є пропозиція М.Г. Вербенського, щодо: «створення на державному рівні Координаційної ради з питань боротьби з транснаціональною злочинністю» [3, с. 29], яка була надана ще у 2010 році, але так і не реалізувалася.

Яким би це дивним не здавалося, але також до суб'єктів протидії ТОЗ необхідно відносити й безпосередньо самих злочинців. Наприклад, А.Л. Репецька стверджує, що: «Стимулювання співпраці з

правоохоронними органами учасників злочинних організацій є одним із стратегічних напрямів боротьби з організованою злочинністю» [34, с. 203].

Зауважується наступне: «Подібна співпраця повинна базуватися на застосуванні заохочувальних норм для осіб, що вирішили співпрацювати з правоохоронними органами в даній сфері (наприклад, можливість пом'якшення покарання для обвинуваченої особи). Але щодо злочинів, які визнані вчиненими ТЗО, таке заохочення може наступити лише у випадках надання інформації, яка є корисною для компетентних органів, у цілях розслідування або доказування (ідентифікаційні дані, характер, склад учасників, структура, місцезнаходження або діяльність ОЗГ, їх зв'язки, інформація про злочини, які вчинили або можуть вчинити ОЗГ, тощо) і надання фактичної, конкретної допомоги компетентним органам, яка може сприяти позбавленню злочинних формувань їх ресурсів або доходів від злочинів» [34, с. 208].

Особливим суб'єктом боротьби з транснаціональною мафією, і взагалі зі злочинністю в усіх її проявах, має стати населення. Співпраця поліції з рядовими громадянами є звичайною практикою за кордоном (зокрема у США, Канаді, країнах Західної Європи, тощо), яка приносить відповідні результати. У нашій державі (так само, як і в більшості пострадянських країн) через особливий менталітет нашого населення співпраця з поліцією вважається певного роду зрадницькою або принизливою. Рівень довіри до правоохоронних органів низький, особливо на фоні високого рівня корупції. Люди фактично живуть лише заради себе і навіть не намагаються зрозуміти всю небезпеку такого явища як злочинність, вже й не кажучи про допомогу в боротьбі з нею.

Громадські організації ще певним чином намагаються запобігати розширенню злочинності, боротися з нею проводячи профілактичні інформаційні заходи, семінари, конференції, круглі столи тощо, але будь-яка позитивна реакція з боку населення фактично відсутня. На

нашу думку, це є основним прорахунком держави в реалізації політики протидії злочинності, і уряд повинен зробити все можливе, аби підвищити правосвідомість громадян і залучити їх до боротьби з криміналом.

Отже, у вітчизняній системі суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності на перше місце ми ставимо – Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, головним напрямом роботи якого є боротьба з кримінальними об'єднаннями і «злочинцями в законі». А взагалі до системи суб'єктів боротьби з транснаціональною мафією ми відносимо фактично всі державні й громадські інститути, на всіх рівнях їх діяльності.

Окремо ми виділяємо напрям роботи безпосередньо з учасниками злочинних угруповань, які почали співпрацювати з правоохоронцями і, тим самим, також стали суб'єктами боротьби з організованою злочинністю.

Для того, щоб дійсно знизити рівень криміналу як в нашій державі, так і за кордоном, у першу чергу, слід налагодити взаємодію з населенням, зацікавити звичайних громадян, щоб вони почали допомагати правоохоронним органам і стали активними учасниками боротьби з криміналом.

ВИСНОВКИ

Провівши кримінологічний аналіз діяльності транснаціональних злочинних організацій, проаналізувавши сучасний стан організованої злочинності в Україні і дослідивши механізми протидії транснаціональній організованій злочинності, ми можемо зробити наступні висновки.

1. Під визначенням «транснаціональна організована злочинність» у вузькому сенсі слід розуміти діяльність злочинних груп та організацій, яка виходить за межі однієї країни. У широкому ж розумінні дане явище слід вважати апогеєм розвитку злочинного світу. Під контролем транснаціональних кримінальних синдикатів можуть перебувати цілі частини світу. Окрім основної ознаки – вчинення злочинів на території декількох держав, обов'язково виділяються масштаби діяльності транснаціональних злочинних організацій; переслідування глобальних економічних інтересів; наявність корумпованих зв'язків; структура організацій, яка нагадує повноцінну бізнес-модель з відповідними спеціалізаціями та розподілом праці між кожною ланкою; фактичну наявність власних служб розвідки та контррозвідки, а в деяких випадках навіть приватної армії; гарантії здійснення злочинної діяльності і найголовніше – невразливість.

2. Ми виділяємо чотири типи суб'єктів транснаціональної організованої злочинності: 1) кримінально-державні організації; 2) «традиційні» транснаціональні злочинні організації на одному рівні з «російською» або пострадянською мафією; 3) терористичні організації на одному рівні з ОЗГ та ЗО з транснаціональними зв'язками, які мають певну злочинну спеціалізацію і фактично перебувають у структурі ТЗО другого типу; 4) злочинці або групи, без ознак організованості, але, які діють виключно в інтересах вищезгаданих суб'єктів.

3. До основних напрямів кримінальної діяльності транснаціональних злочинних організацій слід відносити: індустрію

наркобізнесу; торгівлю людьми; нелегальне переправлення мігрантів через кордон; торгівлю на «чорному» ринку зброї; викрадення і контрабанду автомобілів; транснаціональну кіберзлочинність; незаконний продаж за кордон червонокнижних екзотичних видів тварин, або рослин; незаконний вивіз культурних цінностей; незаконну торгівлю органами людського тіла для трансплантації; економічні злочини. Окремо ми виділяємо міжнародний тероризм, так як його не слід відносити до класичних видів злочинної діяльності. Можна зробити висновок, що дохід, який отримує злочинний світ щорічно складає не менше 500 млрд доларів.

4. Характеризуючи ТЗО за напрямками кримінальної діяльності, їх можна поділити на два типи. До першого типу слід відносити ті ТЗО, для яких основним вважається лише один вид злочинного бізнесу, а всі інші діяння, які вчиняються паралельно, є допоміжними. До другого типу відносяться так звані «загально-кримінальні» ТЗО. Спеціалізація і розподіл праці для кожної ланки, якими як правило виступають невеликі ОЗГ, дозволяє деяким ТЗО контролювати практично всі сфери злочинної діяльності.

5. Основною причиною появи на нашій території транснаціональних злочинних організацій слід вважати так звані «демократичні» реформи, результатом яких став розпад СРСР і фактична прозорість кордонів з Україною. До окремих факторів ми відносимо: «вдале» географічне розташування України; нелегальну міграцію; політичну та економічну ситуації всередині країни.

6. До безпосередньо сучасних умов існування даного негативного явища в Україні слід віднести: високий рівень корупції; відмінності в системі кримінального законодавства з іншими країнами; слабку правоохоронну систему; збройний конфлікт на сході нашої держави, який зумовив появу вимушених переселенців, виникнення терористичних груп і збільшення «чорного ринку» зброї; прозорість

деяких ділянок кордону і найголовніше – внутрішній рівень організованої злочинності.

7. Слід виокремити той факт, що українська організована злочинність фактично перебуває в складі такої ТЗО як «російська» або пострадянська мафія. З нашої точки зору, єдина структура злочинного світу, який існував в СРСР, фактично продовжила своє існування на території вже незалежних держав зі значним посиленням власних позицій, що автоматично зробило її суб'єктом ТОЗ другого типу.

8. За останні декілька років в Україні суттєво зріс рівень організованої злочинності. Кількість виявлених правоохоронними органами злочинних груп та організацій досить велика, але щодо реальної кількості злочинних формувань, які продовжують займатися своєю кримінальною діяльністю в Україні, ми можемо лише здогадуватися. Загалом, організований злочинний світ України представлений територіальними та етнічними злочинними об'єднаннями, також поступово зростає кількість міжрегіональних злочинних угруповань та формувань з транснаціональними зв'язками.

9. Злочинний світ є цілком реальним поняттям і практично кожна країна у світі перебуває під впливом криміналу. Якщо взяти за приклад нашу державу, то кожен регіон контролюється так званим «смотрящим», яким, як правило, виступає або кримінальний авторитет, або «злодій в законі». Частина доходів, які бандити отримують від вчинення злочинів, направляється вище за структурою піраміди, поповнюючи так званий «общак». Загалом подібна ситуація має місце практично в усіх пострадянських країнах.

10. Ефективними напрямками роботи з протидії мафії ми вважаємо: підлив фінансової складової криміналу; стратегію звуження можливостей для злочинної діяльності та знеохочення попиту на незаконні товари і послуги; міжнародне співробітництво з правоохоронними органами інших держав, зокрема, офшорних зон;

боротьбу з корупцією; залучення засобів масової інформації для розвитку антикримінальної ідеології; реалізацію напрямів боротьби з окремими видами злочинного бізнесу і спрямування зусиль на боротьбу з кримінальними об'єднаннями вищої ланки організованого злочинного світу України.

11. Проаналізувавши найбільш ефективні, з нашої точки зору, напрями запобігання транснаціональній організованій злочинності в нашій державі, ми можемо стверджувати, що, у першу чергу, Україна потребує дієвого Закону, який був би направлений на боротьбу з організованим злочинним світом. Таким нормативно-правовим актом може стати «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», який нині перебуває на розгляді у Верховній Раді України і передбачає ряд змін до чинного законодавства, що відповідно посилять протидію організованій злочинності і дасть змогу притягнути до кримінальної відповідальності «зłodіїв у законі».

12. У вітчизняній системі суб'єктів протидії транснаціональній організованій злочинності на перше місце ми ставимо – Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції України, головним напрямом роботи якого є боротьба з кримінальними об'єднаннями і «зłodіями в законі». А взагалі до системи суб'єктів боротьби з транснаціональною мафією ми відносимо фактично всі державні й громадські інститути, на всіх рівнях їх діяльності. Окремо ми виділяємо напрям роботи безпосередньо з учасниками злочинних угруповань, які почали співпрацювати з правоохоронцями і, тим самим, також стали суб'єктами боротьби з організованою злочинністю. Для того, щоб дійсно знизити рівень криміналу як в нашій державі, так і за кордоном, у першу чергу, слід налагодити взаємодію з населенням, зацікавити звичайних громадян, щоб вони почали допомагати правоохоронним органам і стали активними учасниками боротьби з криміналом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буркаль В.С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»; Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2019. 234 с.

2. В Україні перебуває до 40 злодіїв у законі і до деяких на прийом ходять депутати – Аброськін // «Сьогодні». URL: <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/v-ukraine-nahoditsya-do-40-vorov-v-zakone-i-k-nekotorym-na-priem-hodyat-deputaty-abroskin-1175482.html> (дата звернення: 23.02.2020).

3. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: криминологічна характеристика та шляхи запобігання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 40 с.

4. Всемирный доклад о наркотиках 2010 год // *Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности*. URL: https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_rus_web.pdf (дата звернення: 25.01.2020).

5. Всемирный доклад о наркотиках 2018: опиоидный кризис, растущий уровень употребления рецептурных препаратов, рекордные уровни производства кокаина и героина // *Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности*. URL: https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2018/June/world-drug-report-2018_-opioid-crisis--prescription-drug-abuse-expands-cocaine-and-opium-hit-record-highs.html (дата звернення: 25.01.2020).

6. Доклад всемирной конференции на уровне министров по организованной транснациональной преступности. Неаполь, Италия, 21-23 ноября 1994 года. URL: <https://undocs.org/ru/A/49/748> (дата звернення: 19.01.2020).

7. Жбанков В.А., Табаков А.В. Транснациональная организованная наркопреступность и наркоконтрабанда как ее составляющая: современное состояние и основные тренды. Москва: РИО Российской таможенной академии, 2017. 180 с.

8. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2007. 34 с.

9. Зорин Г.А. Транснациональная преступность и средства противодействия. *Материалы международной научной конференции*. Ухань: Китайский Южно-Центральный университет экономики и права, 2002. С. 20-36.

10. Зорин Г.А., Танкевич О.В. Стратегия борьбы с транснациональной преступностью. Гродно: Наука, 1997. 110 с.

11. Зорін О.О. Проблеми реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. *Матеріали Четвертої всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів»*: 14–15 березня 2019 р. Херсон: Гельветика, 2019.

12. Зорін О.О., Стратонов В.М. Шляхи вирішення проблеми незаконної міграції в Україну та її попередження. *Матеріали П'ятої Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Реформування правової системи України під впливом євроінтеграційних процесів»*: (м. Херсон, 20 березня 2020 року).

13. Иншаков С.М. Зарубежная криминология: Учеб. пособие для вузов. 2-е изд. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 383 с.

14. Исследование УНП ООН: за 2016 год количество нелегальных мигрантов составило минимум 2,5 миллиона человек // *Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/ru/frontpage/2018/June/at-least-2-5->

[million-migrants-smuggled-worldwide-in-2016--says-unodc-study.html](#) (дата звернення: 25.01.2020).

15. Індекс сприйняття корупції-2019 // *Transparency International Ukraine*. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення: 31.01.2020).

16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 19.01.2020).

17. Криминальная психология. Хрестоматия: пособие / сост.: И.А. Фурманов, И.Е. Метлицкий. Минск: БГУ, 2018. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/210474/1/Furmanov_Metlitskii.pdf (дата звернення: 14.02.2020).

18. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.01.2020).

19. Криминология: Учебник / А.И. Гуров, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунеев и др.; под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. В.В. Лунеева. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004. 640 с.

20. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / М.Ю. Валуйська, В.В. Голіна, І.М. Даньшин та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

21. Криминологія: Підручник / Ю.В. Нікітін, Л.С. Сміян, П.Г. Хоменко та ін.; за заг. ред. Л.С. Сміяна, Ю.В. Нікітіна. Київ: Національна академія управління, 2010. 496 с.

22. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов: Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2008. 544 с.

23. Міжнародне право: підручник / В.А. Ліпкан, В.Ф. Антипенко, С.О. Акулов та ін.; за заг. ред. В.А. Ліпкана. Київ: КНТ, 2009. 752 с.

24. Незаконный оборот наркотиков // *Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/ru/drug-trafficking/index.html> (дата звернення: 31.01.2020).

25. Незаконный рынок огнестрельного оружия // *Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности*. URL: [https://www.unodc.org/documents/e4j/Firearms/Module_04 -
_The Illicit Market in Firearms final rus.pdf](https://www.unodc.org/documents/e4j/Firearms/Module_04_-_The_Illicit_Market_in_Firearms_final_rus.pdf) (дата звернення: 31.01.2020).

26. Номоконов В.А. Транснациональная преступность: экспансия, диагностика. *Международное сотрудничество в сфере борьбы с транснациональной преступностью и коррупцией*. Вып. 1: материалы конф. Екатеринбург, 2000. С. 55-59.

27. Об организованной преступности и рэкрете: Закон Грузии от 20.12.2005 № 2354 // *Законодательный Вестник Грузии*. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/27814?publication=1> (дата звернення: 14.02.2020).

28. Про ліквідацію територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2019 № 841 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2019-п> (дата звернення: 23.02.2020).

29. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12> (дата звернення: 23.02.2020).

30. Про утворення територіального органу Національної поліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2019 № 867 // База

даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2019-п> (дата звернення: 23.02.2020).

31. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою // База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 03.03.2020).

32. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2000. 16 с.

33. Раковська Ю.В. Соціально-правова природа та детермінація торгівлі людьми: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2011. 20 с.

34. Репецкая А.Л. Транснациональная организованная преступность: учебное пособие. Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2005. 215 с.

35. Статистична інформація – Генеральна прокуратура України. URL: <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html> (дата звернення: 23.02.2020).

36. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі: Міжнародний документ від 08.08.1945 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201 (дата звернення: 19.01.2020).

37. Стратонов В.М., Зорін О.О. Нелегальна міграція: кримінологічні поняття, причини, наслідки. *Правові, економічні та соціокультурні засади регулювання суспільних відносин: сучасні реалії та виклики часу: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Полтава, 10 грудня 2019 року). Полтава: Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна», 2019. С. 121-126.

38. Стратонов В.М., Зорін О.О. Характеристика особи злочинця нелегального мігранта. *Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Роль інтеграційних процесів у формуванні національних правових систем»* (м. Херсон, 10-11 квітня 2020 року).

39. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. Монографія / П.Д. Біленчук, А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, С.К. Паніотов; за ред. П.Д. Біленчука. Київ: КИЙ, 2011. 52 с.

40. Уголовный кодекс Российской Федерации. URL: <https://www.uk-rf.com/glava24.html> (дата звернення: 15.02.2020).

41. Україна в системі глобального наркотрафіка // *«Я кореспондент»*. URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/world/4183187/> (дата звернення: 31.01.2020).

42. Україна опустилася в рейтингу сприйняття корупції // *«Українська правда»*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238184/> (дата звернення: 31.01.2020).

43. Чекмезова Е.И., Пестерева Ю.С. Торговля людьми: уголовно-правовые и криминологические аспекты: учебное пособие. Омск: Омская юридическая академия, 2016. 96 с.

44. Чорний ринок зброї в Україні: де, скільки і чому? // *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38761642> (дата звернення: 31.01.2020).

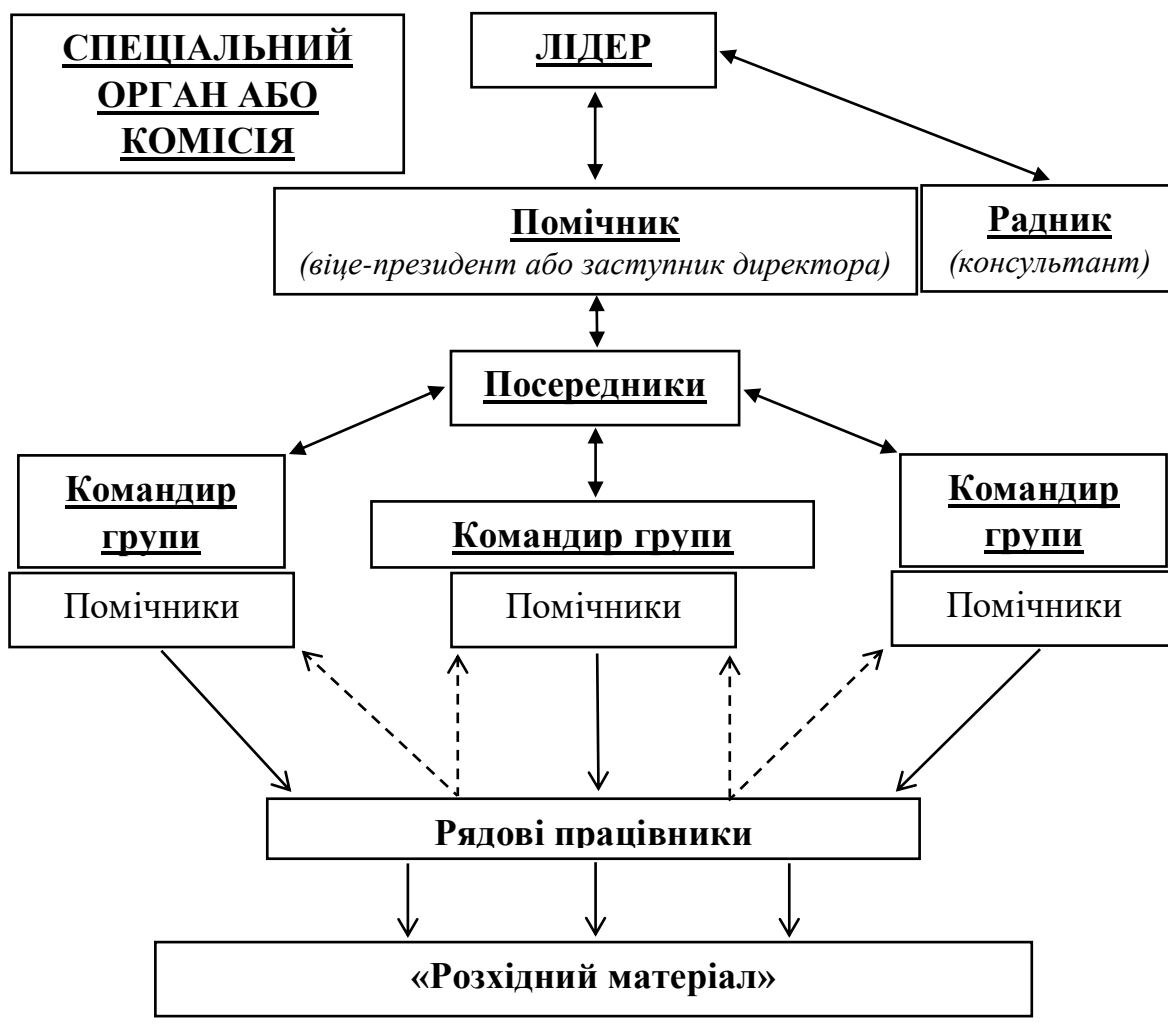
45. Шостко О.Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2010. 38 с.

46. Racketeer Influenced and Corrupt Organizations (RICO) Law. URL: <https://www.justia.com/criminal/docs/rico/> (дата звернення: 23.02.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Корпоративна модель організації ТЗО

- ◆ На чолі кожної такої злочинної організації стоїть лідер, керівник, прями обов'язки якого полягають в тому, що він повинен підтримувати порядок і збільшувати прибуток.
- ◆ Нижче кожного лідера знаходиться його помічник – віце-президент або заступник директора.
- ◆ На тому ж рівні, що і заступник, знаходиться радник або консультант.
- ◆ Нижче заступника керівника знаходяться посередники між верхівкою злочинної корпорації і її рядовими працівниками.
- ◆ Інші представники цієї управлінської ланки служать в якості керівників діючих груп. Командир групи (бригадир) має одного або двох помічників, які передають накази, інформацію і гроші людям, що належать до їх групи.
- ◆ Найнижчий рівень членів злочинної організації складають рядові працівники, які можуть мати певну злочинну спеціалізацію і об'єднані під керівництвом командирів.
- ◆ Нижче рядових членів знаходиться велике число службовців, які виконують більшу частину фактичної роботи в різних підприємствах. Вони, як правило, нічим не захищені від поліції.
- ◆ Для координації діяльності окремих злочинних корпорацій, вирішення спорів, що виникають між ними, визнання новообраних лідерів, контролю за спільними підприємствами і регулювання інших проблем, що виникають в процесі взаємодії між злочинними організаціями, можуть створюватися спеціальні органи або комісії. Ці органи являють собою союз законодавчого органу, верховного і арбітражного суду, правління директорів.

Додаток Б
Модель організації пострадянської («російської»)
організованої злочинності

<u>ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА ЛАНКА</u>	
Керівне ядро, як правило, є колегіальним органом, у якому управління здійснюється групою осіб, які мають рівне становище.	
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ	ПОТОЧНЕ УПРАВЛІННЯ
<i>Розробка загальної стратегії злочинної діяльності; загальних тактичних прийомів і засобів скоєння злочинів; концентрація доходів злочинної організації і контроль за їх надходженням та витрачанням; розробка загальних засобів протидії соціальному контролю.</i>	<i>Впровадження конкретних прийомів і методів злочинної діяльності; керівництво конкретними її видами; облік доходів і пошук каналів для їх інвестування; вирішення «кадрових» питань тощо.</i>

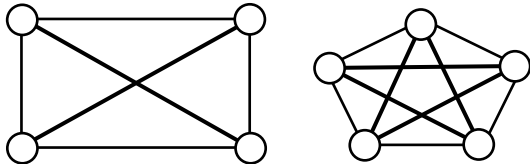
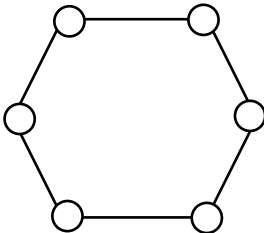
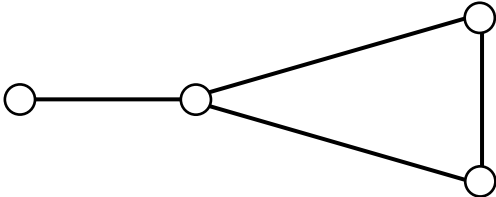
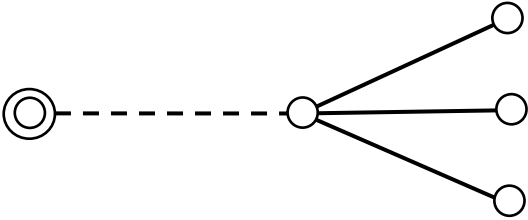
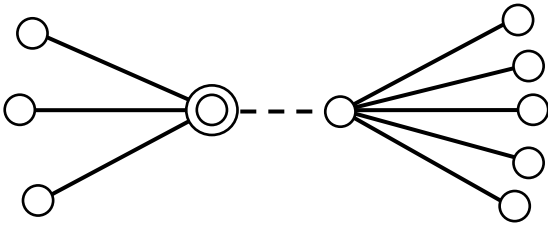
<u>ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДОПОМІЖНА ЛАНКА</u>
Забезпечує безпеку і ефективне функціонування злочинної спільноти. Ця ланка займається розвідкою і контррозвідкою, встановленням корумпованих зв'язків, за допомогою яких відбувається отримання необхідної для злочинців інформації і реалізація заходів щодо нейтралізації соціального контролю. До функцій даної ланки входить й отримання інформації щодо вигідних та безпечних напрямів подальшої злочинної діяльності, а також її організації. У структурі даного рівня можуть виділятися: проміжне керівне ядро, групи для забезпечення безпеки і організації злочинної діяльності.

<u>БЕЗПОСЕРЕДНЬО-ВИКОНАВЧА ЛАНКА</u>
Готує і вчиняє конкретні злочини. Її основними функціями є керівництво групами, що вчиняють злочини і вчинення конкретних злочинів, транспортування, охорона, реалізація предметів добутих злочинним шляхом, організація діяльності посередників та ін.

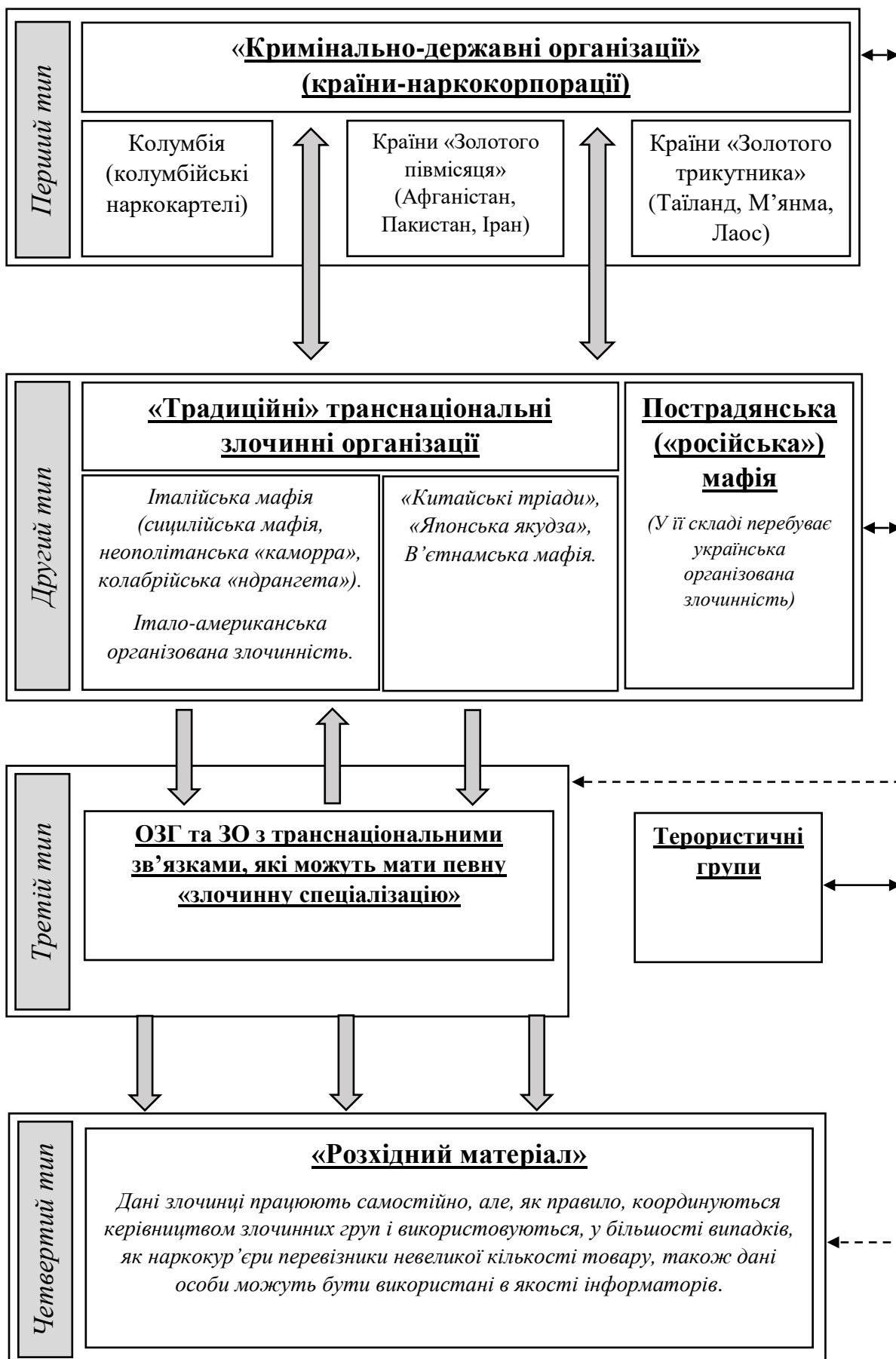
Додаток В

Структура організованих злочинних угруповань

Повна структура	
<i>Кожен учасник групи може встановити зв'язок з будь-яким іншим її учасником.</i>	
Кругова структура	
<i>Інформація доводиться до учасників групи в одному, або в двох напрямках по колу. Кожен знає лише двох учасників.</i>	
Коло зі стержнем	
<i>Організатор злочинної групи підтримує зв'язок лише з одним учасником групи, а всі інші мають зв'язки між собою.</i>	
Розірване коло зі стержнем	
<i>Організатор злочинної групи здійснює зв'язок з членами групи через посередника. Співучасники між собою зв'язку не мають.</i>	
Комбінована структура	
<i>Організатор має зв'язки як з членами злочинної групи, якою він безпосередньо керує, так і з іншою групою, але через посередника (таких груп може бути декілька).</i>	

Додаток Г

Система суб'єктів транснаціональної організованої злочинності

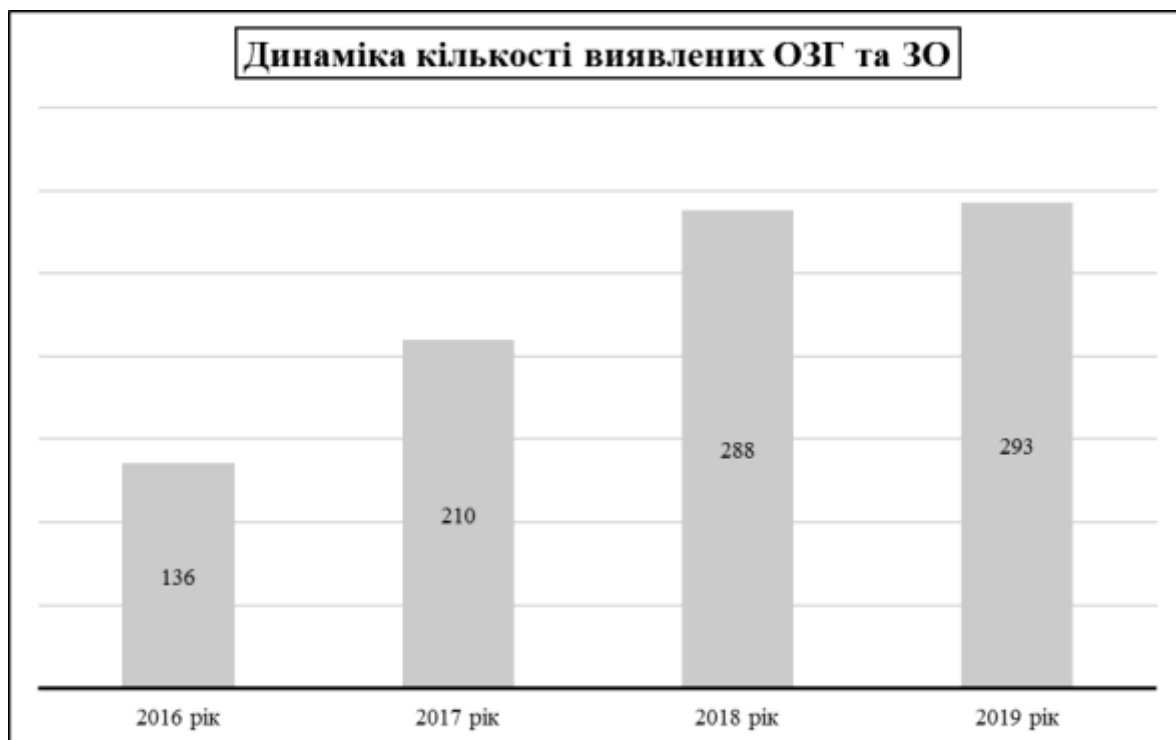

Додаток Д

Напрями кримінальної діяльності етнічних злочинних формувань

<i>Чеченські ОЗГ</i>	Дислокуються здебільшого в Одесі, спеціалізація – здебільшого насильницькі злочини – убивства, розбійні напади, вимагання, захоплення заручників, також має місце й незаконне виготовлення і збут підроблених грошей і цінних паперів, торгівля зброєю тощо.
<i>Ромські ОЗГ</i>	Дрібне шахрайство, крадіжки, розповсюдження легких наркотиків.
<i>Кримсько-татарські ОЗГ</i>	Від насильницьких злочинів, учинюваних у 90-х роках, перейшли до злочинів пов'язаних з господарською діяльністю, економікою тощо.
<i>Китайські, в'єтнамські ОЗГ</i>	Дрібна торгівля, немасштабне виробництво. Характерним є те, що дані формування займаються насильницькими злочинами переважно лише серед своїх співвітчизників. Часто беруть заручника-земляка, а потім вимагають викуп у його родичів на батьківщині.
<i>Вірменські злочинні формування</i>	Є одними з найпотужніших, тому відсутня чітка злочинна спеціалізація. Їм притаманні як насильницькі, так і економічні злочини.
<i>Грузинські ОЗГ</i>	Традиційно контролюють угруповання квартирних злодіїв і барсеточників.
Інші етнічні ОЗГ, які ще не достатньо сформувались: <i>афроамериканці</i> (продаж важких наркотиків), <i>молдавани</i> , <i>румуни</i> (контрабанда), <i>іранці й іракці</i> (нелегальна міграція).	

Додаток Е

Додаток Ж

